آزموده‌ها

نگاهی به تجربیات

و نیازهای روحانیون در حج و عمره

واحد آموزش امور روحانیون بعثه مقام معظم رهبری

۶

بسم الله الرحمن الرحیم

آزموده ها

نویسنده:

مرکز تحقیقات حج

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

آزموده ها جلد ۶

مشخصات کتاب

نام کتاب: آزموده ها

نویسنده: معاونت امور روحانیون

موضوع: مرجع

زبان: فارسی

ناشر: نشر مشعر

ص:۱

اشاره

ص:۲

آزموده ها (۶) – نگاهی به تجربیات و نیازهای روحانیون در حج و عمره

پیشگفتار

اهمیّت مسائل فقهی عمره و حجّ، بر کسی پوشیده نیست و بی‌شک درستی و نادرستی اعمال زائران بیت الله الحرام بستگی به انطباق و عدم انطباق آنها با احکام و مناسک عمره و حجّ دارد، هرچند صحت اعمال مقدمه رسیدن به روح حجّ و مراتب معنوی آن است ولی به تعبیر امام خمینی (قدس سره) مراتب معنوی حجّ جز به عمل مو به مو به مناسک حاصل نخواهد شد (۱).

از این رهگذر عنایت به فراگیری احکام و مناسک و دقت در امر آموزش آن به زائران و نظارت بر صحت اعمال آنان از وظایف اصلی و مهم روحانیون کاروان‌ها شمرده شده است. بی شک برای رسیدن به این هدف و عمل به این وظیفه، شناخت مسائل جدید و شیوه‌های درست انتقال آنها به زائران و راهنمایی آنان در اثنای اعمال امری ضروری است. لذا نوشته حاضر، که با این انگیزه آماده شده و در سه بخش سامان یافته تقدیم شما عزیزان می گردد.

۱- پیام حج سال ۱۴۱۶ ه- ق.

ص:۳

بخش اول: احکام کلی عمره و حجّ

بخش دوم: نکات فقهی عمره و حجّ

بخش سوم: راهنمای فقهی اجرایی عمره و حجّ

امیـد است این جزوه برای سـروران گرامی جهت هـدایت بهتر زائران مفیـد باشد و از ارائه نظرها و پیشـنهادهای اصـلاحی و تکمیلی دریغ نفرمایند.

ارائه این شـماره آزموده‌هـا، در موضوع فقه و مناسک حـجّ به معنای بی‌توجهی و کم اهمیت بودن سایر موضوعات مرتبط با عمره و حـجّ نخواهد بود، بلکه به جهت حجم زیاد مطالب فقهی و ضـرورت بیشتر این موضوع، این شـماره به فقه حجّ و مسائل مرتبط با آن اختصاص یافت. امید است در آینده بتوانیم در سایر موضوعات نیز نوشـته هایی تقدیم کنیم، در پایان از تلاش اعضای محترم کمیته فقه که زحمت تهیه این نوشته را متحمل شده‌اند تشکر می کنیم.

و السلام علیکم و رحمة الله وبرکاته

معاونت امور روحانیون بعثه مقام معظم رهبری

بخش اول: نکات فقهی عمره و حجّ

۱- استطاعت با وجوه شرعی به فتوای امام خمینی (قدس سره) حاصل نمی‌شود، ولی به نظر سایر مراجع حاصل می‌شود.

(مناسک، م ۴۰ و ۴۸)

۲- برای کسـی که قصـد رفتن به مکّه را دارد، عبور از میقـات بـدون احرام جـایز نیست. احرام پیش از میقـات نیز جـایز نیست، مگر آنکه نذر کند پیش از میقات محرم شود. (۱)

(مناسک، م ۲۱۵، ۲۱۷، ۲۱۸ و ۲۲۶)

۳- مقـدار واجب لباس احرام آقایان دو تکه است وکمتر از این نبایـد باشـد، ولی بیشتر از این، در صورتی که شـرایط لباس احرام را داشته باشد اشکال ندارد.

(مناسک، م ۲۶۹، ۲۷۲، ۲۸۵ و ۳۰۱)

۱-

۱- آیت الله زنجانی برای کسی که از میقات یا نزدیک آن می گذرد احرام پیش از میقات حتی با نذر را صحیح نمی‌دانند.

ص:۴۰

۴- لباس احرام باید شرایط لباس نمازگزار را داشته باشد، بنابراین، بانوان هرچند واجب نیست برای احرام لباس مخصوص بپوشند، ولی لباسی که به تن دارند باید شرایط لباس نمازگزار را داشته باشد، افزون بر اینکه در حال احرام، پوشیدن حریر خالص برای بانوان بنابر احتیاط، جایز نیست ولی در نماز جایز است.

(مناسک، م ۲۷۴، ۲۷۶ و ۲۷۷)

۵- استحباب کوتاه نکردن مو یک ماه پیش از عمره مفرده، و از اول ذی القعده و اگر نشد از اول ذی الحجّه برای عمره تمتع و حجّ، اختصاص به موی سر و محاسن دارد، نه سبیل و موهای سایر قسمت‌های بدن. (مناسک، م ۳۰۲)

۶- استحباب نماز دو رکعتی یا حداقل یک نماز دو رکعتی احرام مخصوص وقتی است که نماز واجب نمی‌خواند، ولی اگر نماز واجب می‌خواند، مستحب است پس از همان نماز واجب محرم شود بلکه محرم شدن پس از نماز واحب افضل است. بنابراین چنانچه نماز مغرب و عشاء یا نماز واجب دیگری می‌خوانند، اگر پس از آن محرم شوند، به این استحباب عمل شده است، ولی در صورتی که فرصت داشته باشند و نمازهای مستحبی را پیش از نماز واجب بخوانند بهتر است.

(مناسک، م ۳۰۲، بند ۵)

۷- حرمت زن و شوهر در حال احرام اختصاص به التذاذ دارد، یعنی لذت‌هایی که با عقد ازدواج حلال شده بود، با احرام حرام می‌شود، بنابراین، لمس و نظر بدون التذاذ اشکال ندارد. به عبارت دیگر زن و شوهر پس از احرام مانند مادر و پسر و یا

ص:۵

خواهر و برادر هستند. (استفتاء)

۸- در محرّمات مختص آقایان، بین پوشاندن سر و پوشیدن چیزی که تمام روی پا را می‌گیرد، فرق است، چون درباره سر، پوشاندن آن حرام است با هر چیزی که باشد، حتی انداختن حوله بر سر، ولی درباره پوشیدن پا منظور پوشیدن چیزی است که روی تمام پا را می‌گیرد، لذا انداختن چیزی مثل حوله روی پا اشکال ندارد و بطور خلاصه فرق است بین پوشاندن و پوشیدن. به عبارت دیگر پوشیدن جوراب، کفش، چکمه و مانند آن حرام است و لاغیر. (مناسک، نهم از محرمات احرام، م ۴۱۰ و ۴۱۱)

۹- محرمی که خودش تقصیر نکرده، نمی‌تواند موی دیگری را بچیند، چون ازاله مو از بدن دیگران نیز در حال احرام جایز نیست، ولی می‌تواند ناخن دیگری را بگیرد، چون کوتاه کردن ناخن دیگران بر محرم حرام نیست.

(مناسک، شانزدهم از محرمات احرام، م ۵۲۲، ۵۲۳ و ۱۱۴۶)

۱۰- حرمت استظلال مختص به حال حرکت و سایه متحرک همراه زائر است، پس سایه سقف ثابت یا درخت یا پمپ بنزین که از زیر آن بگذرد یا نشستن زیر سقف و درخت اشکال ندارد. هرچند برخی از فقهاء نسبت به سایه ثابتی که محرم خودش اختیار می‌کند اشکال کرده‌اند، مانند راهی که از تونل عبور می‌کند و راهی که از تونل عبور نمی‌کند، اگر راه اول را انتخاب کند. ولی به هرحال عبور از زیر پل‌هایی که در جاده‌ها است و ماشین از زیر آن عبور می‌کند اشکال ندارد. (مناسک، م ۴۳۸ و ۴۸۸)

ص:۶

۱۱- خاراندن بدن در حال احرام، هرچند بدن سرخ شود، اگر خون نیاید اشکال ندارد. (مناسک، م ۴۵۰)

۱۲- حرمت کندن و بریدن درخت و گیاه حرم اختصاص به درختان و گیاهان خودرو و بی‌میوه دارد، بنابراین درختان میوه و درختانی که اکنون در خیابانهای مکّه کاشته‌اند، مشمول این حکم نیستند.

(مناسک، بیست و سوم از محرمات احرام، م ۴۶۹، ۴۷۰ و ۴۷۱)

۱۳- دو تا از محرمات احرام، یعنی صید و کندن درخت و گیاه حرم دو حیث دارد- احرامی و حرمی- که پس از تقصیر یا حلق حیث احرامی آن حلال می‌شود، ولی حیث حرمی آن باقی می‌ماند. بنابراین کسی که در حرم است و محرم نیست، باز این دو کار بر او حرام است.

۱۴- مسائلی که درباره ضیق شدن وقت عمره یا طواف عمره گفته شده مربوط به عمره تمتع است نه عمره مفرده، چون عمره مفرده وقت معین ندارد، مگر عمره مفرده پس از حجّ افراد که برخی از فقهاء وقت آن را تا پایان ذی حجّه دانسته‌اند که آن نیز احکام جداگانه‌ای دارد. (مناسک، م ۵۳۴)

۱۵- بخشی از تلبیه‌های مستحب که این جمله را دارد: لبیك و هذه عمرة متعة الی الحجّ لبیك ...- ظاهرا "اختصاص به عمره تمتع دارد و مربوط به عمره مفرده نیست. (مناسک، م ۲۵۹)

۱۶- کسی که برای رفتن به مسجد الحرام عذری ندارد، بدون وضو می‌تواند طواف مستحب بجا آورد و نماز آن را نخواند یا برای نماز طواف وضو بگیرد یا اگر پس از طواف مستحب متوجه شد وضو ندارد، طوافش صحیح است و برای نماز آن وضو

ص:۷

می گیرد، چون در طواف مستحب طهارت شرط نیست، هرچند مستحب است. (مناسک، م ۵۴۶)

۱۷- کسی که در عمره یا حجّی که بجا آورده شبهه‌ای دارد یا در یکی از اعمال آن اشکالی پیش آمده باشد، گاهی با انجام دادن مجدد عمره یا حجّ اشکالش برطرف نمی‌شود و تاثیری ندارد، بلکه باید همان اشکال را برطرف کند.

۱۸- فرق بین گمان در تعداد رکعات نماز و گمان در تعداد اشواط طواف آن است که در نماز حکم یقین را دارد، ولی در طواف حکم شک را دارد، اما برخی از فقهاء هردو را به یک نحو می‌دانند. (مناسک، م ۶۲۹)

۱۹- گاهی برخی افراد در طواف بر اثر فشار جمعیت و هل خوردن شک می کنند که بی اختیار رفته‌اند یا نه؛ این شک اعتباری ندارد و طواف صحیح است. (استفتاء)

۲۰- کسی که در اثناء طواف یا سعی از ادامه آن عاجز شود می‌تواند برای ادامه آن به کسی نیابت دهد، یعنی بعضِ اشواط طواف و سعی نیز نیابت بردار است.

(مناسک، م ۶۷۵)

۲۱- وظیفه زن حائض در عمره مفرده و تمتع و حجّ متفاوت است، زیرا در عمره تمتع نمی‌تواند با نایب گرفتن برای طواف و نماز آن، بقیه اعمال را انجام دهد بلکه باید صبر کند تا پاک شود و چنانچه صبر کرد و پاک نشد یا می‌داند که پاک نمی‌شود، وظیفه او از تمتع به افراد تبدیل می شود. ولی در عمره مفرده و حتی اعمال پس از منی (در حجّ) گاهی وظیفه این است که برای طواف و نماز طواف نایب بگیرد و بقیه اعمال را خودش

ص:۸

انجام دهد. (مناسک، م ۱۹۳، ۲۹۲ و ۷۲۱)

۲۲- به فتوای بسیاری از فقهاء زن مستحاضه برای طواف و نماز طواف باید بطور جداگانه اعمال مستحاضه را انجام دهد، ولی اگر پیش از طواف، آن اعمال را انجام دهد و تا پایان نماز طواف خون قطع باشد، برای نماز لازم نیست آنها را تجدید کند. (مناسک، م ۷۲۵ و ۷۲۷)

۲۳- پوشش زن در طواف و نماز تفاوتی دارد بدین شرح:

الف) در نماز وجه و کفین و قدمین مستثنی است، در صورتی که نامحرم او را نبیند.

ب) در طواف تنها وجه و کفین مستثنی است. (مناسک، م ۷۵۴)

۲۴- در موارد ذیل به جای آوردن طواف مستحب خلاف احتیاط است:

الف) پس از احرام عمره، پیش از طواف

ب) پس از احرام حجّ و پیش از رفتن به عرفات

ج) پس از اعمال منی و پیش از طواف زیارت

د) بین طواف و نماز طواف. در این مورد خواندن نماز دیگر غیر از نماز طواف نیز خلاف احتیاط است. (مناسک، م ۷۶۸، ۷۷۱، ۸۰۷و ۱۲۰۱)

۲۵- فاصله بین هر یک از اعمال عمره تمتع و نیز بین اعمال حجّ بدین شرح است:

- بین احرام و طوافر؛ هر چه باشد منعی ندارد، ولی وقت عمره تا پیش از ظهر روز عرفه است و تا وقتی که به وقوف

ص:۹

عرفات برسد.

- بین طواف و نماز طوافر؛ نباید فاصله شود به طوری که عرفاً بگویند پس از طواف نماز را خواند.

- بین نماز طواف و سعیر؛ تا عصر آن روز که طواف بجا آورده یا شب اشکال ندارد، ولی به فردا نگذارد مگر به طور طبیعی و بدون فاصله به فردا بیفتد.

- بین سعی و تقصیرر؛ هر چه باشد اشکال ندارد تا پیش از ظهر روز عرفه که بتواند تقصیر کند و محرم شود به احرام حجّ و قبل از ظهر به عرفات برسد.

- بین تقصیر و احرام حجّر؛ حکم شماره ۴ را دارد.

- بین احرام حجّ و وقوف در عرفاتر؛ حتی اگر پس از خروج از احرام عمره تمتع محرم شود، اشکال ندارد، ولی برای ظهر روز عرفه باید در عرفات باشد.

- بین وقوف در عرفات و مشعر الحرامر؛ از مغرب تا طلوع فجر، هر چند احتیاط واجب آن است که وقتی که به مشعر الحرام رسید تا طلوع فجر نیز به قصد طاعت الهی در آنجا بماند.

- بین وقوف در مشعر الحرام تا رمی جمره عقبه ر؛ به مقداری که بتواند رمی جمره عقبه، قربانی و حلق یا تقصیر را در روز عید انجام دهد.

- بین رمی جمره تا قربانیر؛ فاصله افتادن اشکال ندارد، ولی باید تا پیش از غروب انجام دهد.

- بین قربانی و حلق یا تقصیرر؛ فاصله افتادن اشکال ندارد، ولی باید تا پیش از غروب انجام دهد.

- بین حلق یا تقصیر و بیتوتهر؛ هر وقت از روز عید انجام داد،

ص:۱۰

از غروب تا نیمه شب باید بیتوته کند و به فتوای مراجعی که حلق در شب را جایز می‌دانند، حلق یا تقصیر در حال بیتوته هم اشکال ندارد و کسانی که بیتوته نیمه دوم شب را جایز می‌دانند، تاخیر بیتوته تا پیش از نیمه شب اشکال ندارد.

- بین بیتوته شب یازدهم و رمی جمرات روز یازدهم ر؛ باید بیتوته در شب و رمی در روز باشد.

- بین رمی جمرات و بیتوتهر؛ وقت رمی جمرات از طلوع تـا غروب آفتاب ادامه دارد و بیتوته از غروب تا نیمه شب و به فتوای برخی از فقهاء می‌تواند از نیمه شب تا صبح باشد.

- بین بیتوته شب دوازدهم و رمی جمراتر؛ حکم شماره ۱۲ را دارد.

- بیـن رمی جمرات روز دوازدهم و اعمـال مکّهر؛ از روز دوازدهم تـا پایـان ذی حجّه و برخی از فقهـاء بنـابر احتیـاط به جـا آوردن اعمال مکّه را در ایام تشریق لازم می‌دانند.

- از طواف زیارت تا پایان سعیر؛ همانند اعمال عمره است.

- بین سعی و طواف نساءر؛ هر چه فاصله باشد اشکال ندارد، ولی پیش از اتمام ماه ذی حجّه باید به جا آورد.

- بین طوافر؛ باید فاصله نشود و عرفا "مبادرت شود. نساء و نماز آن (مناسک م ۸۲۹، ۸۴۰، ۸۵۵، ۸۵۹)

۲۶- عـدم مشـروعیت طواف تبرّعی برای حاضـر در مکّه ثـابت نیست، نه حـجّ یا عمره تبرّعی، یعنی برای کسـی که خودش در مکّه حاضر است، می‌توان طواف تبرّعی به جا آورد، ولی عمره و حجّ

ص:۱۱

تبرّعی معلوم نیست صحیح باشد. (به جز امام عصر (علیه السلام) در حجّ) با این که طبق برخی از روایات حضرت در موسم حضور دارند، ولی فقهاء فرموده‌اند به جای آوردن حجّ به نیابت از ایشان اشکال ندارد. (مناسک، م ۱۶۶)

۲۷- عدم مشروعیت طواف تبرّعی برای حاضر در مکّه ثابت نیست، نه حجّ یا عمره تبرّعی، یعنی برای کسی که خودش در مکّه حاضر است، می‌توان طواف تبرّعی به جا آورد، ولی عمره و حجّ تبرّعی معلوم نیست صحیح باشد. (به جز امام عصر (علیه السلام) در حجّ) با این که طبق برخی از روایات حضرت در موسم حضور دارند، ولی فقهاء فرمودند به جای آوردن حجّ تبرّعی به نیابت از ایشان اشکال ندارد. (مناسک، م ۱۶۶)

۲۸- ترک حجّ مستحب در پنج سال متوالی و نیز قصد بازنگشتن به مکّه مکروه است.

(مناسک، م ۱۶۵)

۲۹- میقات حجّ افراد حتی برای کسانی که وظیفه شان تبدیل به افراد شده است، یکی از مواقیت پنج گانه است. آری اگر پس از احرام عمره تمتع به افراد تبدیل شود باید از نیت تمتع به افراد عدول کند و با همان احرام به عرفات برود و اعمال حجّ را انجام دهد.

(مناسک، م ۱۷۴)

۳۰- اگر در یکی از دورهای طواف، داخل حجر اسماعیل برود، باید آن دور را از سر بگیرد و اعاده این قسمت صحیح نیست، بر خلاف سایر اشکالها، مثلا "اگر بی اختیار برود، یا پشت به کعبه شود، باید همان قسمت را اعاده کند.

(مناسک، م ۵۸۷، ۵۹۰، ۵۹۴، ۶۴۱ و ۶۵۹)

ص:۱۲

۳۱- تفاوت حجّ افراد با حجّ تمتع در سه چیز است:

الف) محل احرام: محل احرام حجّ تمتع مکّه است و حجّ افراد یکی از مواقیت پنج گانه.

ب) قربانی: در حجّ افراد قربانی واجب نیست و در حجّ تمتع واجب است.

ج) وقتِ عمره: در حجّ تمتع عمره تمتع واجب است و پیش از آن انجام داده می‌شود و در حجّ افراد عمره مفرده واجب است و پس از آن انجام داده می‌شود.

(مناسک، م ۱۷۴، ۹۳۳، ۹۳۵ و ۹۳۶)

۳۲- تبدیل عمره تمتع به مفرده جایز نیست، ولی تبدیل عمره مفرده به تمتع در صورتی که عمره را در ماه‌های حجّ انجام داده باشد و حجّ استحبابی باشد جایز است. (مناسک، م ۱۸۲ و ۹۲۹)

۳۳- عدول از حجّ افراد واجب به حجّ تمتع جایز نیست، ولی عدول از تمتع به افراد در برخی موارد جایز است. (مناسک، م ۹۳۴ و ۹۲۹)

۳۴- در برخی از مناسک‌ها و کتاب‌های دعا کلمه طَلَل در دعای طواف به اشتباه ظُلَل نوشته شده است. (مناسک، م ۷۷۲)

۳۵- پس از تقصیر در عمره تمتع همه محرمات احرام حلال می‌شود بجز صید و کندن درخت و گیاه حرم و در عمره مفرده، همه محرمات احرام حلال می‌شود به جز دو مورد فوق و زن و مرد بر یکدیگر. و در حجّ پس از حلق یا تقصیر، همه محرمات حلال می‌شود، به جز بوی خوش و سه مورد فوق. (مناسک، م ۸۹۳ و ۱۱۴۱)

۳۶- تقصیر در عمره تمتع و عمره مفرده مکان معینی ندارد و هر

ص:۱۳

جا که تقصیر کنند اشکال ندارد. (مناسک، م ۸۹۸)

۳۷- در عمره تمتع طواف نساء واجب نیست، ولی به جای آوردن آن اشـکال ندارد و به فتوای برخی از فقهاء موافق با احتیاط است. (مناسک، م ۸۹۲)

۳۸- خارج شـدن از عرفات یا مشـعر الحرام در وقت وقوف و مجـددا "بازگشـتن به آن، هر چنـد بدون عذر جایز نیست، ولی ترک وقوف یا کوچ از عرفات یا مشعر محسوب نمی‌شود. (مناسک، م ۹۶۴، ۹۶۵ و ۹۶۶)

۳۹- محاسـبه نیمه شب برای بیتوته بـا نیمه شب برای تعیین پایـان وقت نمـاز عشـا به فتوای برخی فقهـاء تفـاوت دارد و برخی از اول غروب تا طلوع آفتاب دانسـته‌اند و احتیاط آن است که از مغرب شـرعی حساب کننـد که حـدود نیم ساعت با پایان وقت نماز عشاء تفاوت پیدا می کند. (مناسک، م ۱۲۲۶)

۴۰- در شـرایط قربانی نسـبت به نقایص و عیوب عارضـی که در اصل، حیوان آنگونه نیست، مثل اخته بودن، گر بودن، گوش یا دم بریده بودن، فحص لازم نیست، ولی نسبت به سن حیوان و لاغر نبودن آن در صورت شک، فحص لازم است.

(مناسک، م ۱۰۸۶)

۴۱- گوسـفندهایی که تخم کوچک دارنـد، خصـی یا مرضوض الخصـیتین نیسـتند، بلکه نژاد اینها در اصل همین گونه است و ذبح چنین حیوانهایی منعی نـدارد. و مطابق اسـتفتاء جدیـدی که از محضـر مراجع معظم تقلیـد شـده است، ذبح چنین حیوانهایی را کافی می دانند. (استفتاء)

۴۲- حلق یا تقصیر در حجّ، باید در منی باشد و از آنجا که

ص:۱۴

مسلخ‌های جدید خارج منی است، برخی از افرادی که برای قربانی به مسلخ می‌روند به اشتباه همان جا کنار مسلخ حلق یا تقصیر می‌کنند که صحیح نیست. و گاهی توجه ندارند و زمانی که به منی برمی گردند غروب شده است. (مناسک، م ۱۱۳۰ و ۱۱۴۹)

۴۳- کسانی که محرمند و به مسلخ می‌روند، باید مواظبت کنند لباس احرامشان خون آلود نشود، چون پاک بودن لباس احرام لازم است و در صورت نجس شدن باید آن را تعویض یا تطهیر کنند و این امر برای آنها دشوار است، ولی چنانچه لباس احرام نجس شد و تطهیر یا تعویض نکردند، به احرام ضرری نمی‌زند و موجب کفاره نیست.

۴۴- بیرون رفتن از حدود منی پیش از ظهر روز دوازدهم و گذشتن از جمره عقبه- چون عقبه نهایت منی است- به قصد بازگشتن به منی، کوچ از منی محسوب نمی‌شود و اشکال ندارد.

۴۵- اگر ترتیب بین اعمال منی و اعمال پس از منی به هم بخورد، یعنی پیش از حلق یا تقصیر، طواف و نماز و سعی را به جا آورد، در هر صورت باطل است، هر چند به اعتقاد صحت باشد و فرق است بین این اعمال و اعمال عمره تمتع یا عمره مفرده.

(مناسک، م ۱۱۳۵، ۱۱۳۸ و ۱۱۵۰)

۴۶- کسانی که اعمال مکّه را بر وقوف مقدم می‌دارند، با طواف و سعی و حتی طواف نساء، هیچ کدام از محرمات احرام بر آنها حلال نمی‌شود و بر چنین افرادی تمام محرمات احرام، پس از

ص:۱۵

حلق یا تقصیر در منی حلال خواهد شد. (مناسک، م ۱۱۸۰)

۴۷- کسی از رمی در روز معذور است و باید رمی را در شب انجام دهد، اگر از رمی در شب ناتوان شود، نمی‌تواند به دیگری نیابت دهد که در شب برایش رمی کند و نیز کسی که نایب است. (مناسک، م ۱۲۹، ۱۲۹۵)

۴۸- آنچه در برخی از مناسک‌ها آمده است که رمی دیوار سیمانی پشت جمره صحیح نیست مربوط به حدود چهل سال پیش است که چنین دیواری وجود داشته، ولی سالهای اخیر اثری از این دیوار نبوده و این مسأله موضوعا "منتفی است و اکنون هم جمرات تبدیل به دیوارهای چند متری شده است.

(مناسک، م ۱۲۹۴ و ۱۲۹۹)

۴۹- رمی شبانه بانوان- هر چند مقدور نباشد- اختصاص به رمی جمره عقبه در روز عید دارد و رمی جمرات روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی حجّه را مجاز نیستند در شب انجام دهند، مگر آنکه از رمی در روز معذور باشند. پس فرق مسأله در عذر و عدم عذر است که رمی روز عید را هر چند معذور نباشند می‌توانند شب عید انجام دهند و در روزهای بعد در صورتی که از رمی در روز معذور نباشند رمی شبانه جایز نیست.

(مناسک، م ۱۳۰۵)

۵۰- کسی در مجموع وقت- حتی بعد از ظهر عید که جمره خلوت است- قادر به رمی است نمی‌تواند برای رمی نایب بگیرد و اگر نایب بگیرد رمی او باطل است.

(استفتاء)

۵۱- تفاوتی بین اعمال عمره تمتع و اعمال مکّه وجود دارد و آن

ص:۱۶

اینکه در عمره تمتع چنـانچه پس از اعمـال نمـاز یـا طوافش باطـل بوده، به فتوای برخی از فقهـاء تنها اعاده همان عمل کافی است و اعمال مترتبه صحیح است ولی در اعمال مکّه، اعمال مترتبه نیز باید اعاده شود.

ص:۱۷

بخش دوم: احکام کلی در حجّ

۱- به نظر همه مراجع برای میت در صورتی که حجّ بر میت مستقر شده باشد و وصیتی به حجّ بلدی نکرده باشد، حجّ میقاتی به نیابت از او کفایت می‌کند.

(مناسک، م ۴۵)

۲- به فتوای تمام مراجع عظام، همه افراد اعم از معذور و غیرمعذور می‌توانند با نذر پیش از میقات محرم شوند. (۱)

۳- به جز میقات مسیر مدینه (مسجد شجره) در هیچ کدام از مواقیت وارد شدن به مسجد برای احرام خصوصیت ندارد، بلکه در منطقه‌ای که بنام میقات است، می‌توان محرم شد. و نسبت به مسجد شجره نیز برخی از فقهاء ذوالحلیفه را میقات می‌دانند نه تنها مسجد شجره را. (مناسک، م ۲۰۲ و ۲۳۶)

۴- هیچ کدام از محرمات احرام در صورتی که سهوا "یا جهلا "یا

۱-

۱- آیت الله زنجانی برای کسی که از میقات یا نزدیک آن می‌گذرد احرام پیش از میقات حتی با نذر را صحیح نمی‌دانند.

ص:۱۸

غفلتا "انجام شود، کفاره ندارد و نیز ضرری به عمره و حجّ نمی‌رساند به جز صید که سهوی آن نیز کفاره دارد. (مناسک، م ۱۳۲۰ و ۳۲۳)

۵- به کمر بستن همیان دوخته برای مردان محرم به فتوای تمام مراجع معظم تقلید اشکال ندارد. (مناسک، م ۳۴۸)

۶- قسم خوردن به چیزی- به جز کلمه الله و مرادف آن و سایر اسماء الهی- جدال محسوب نمی‌شود، مثل قسم به قرآن یا معصومین علیهم السلام.

(مناسک، م ۳۷۴، ۳۸۵ و ۴۹۹)

۷- به فتوای تمام مراجع همه کارهایی که بر مردان مُحرم حرام است، پسر بچه نیز بایـد از آنها پرهیز کند، یا پرهیز داده شود، به جز زیر سایه رفتن که برای پسر بچه‌ها اشکال ندارد. و تمام کارهایی که بر زن محرم حرام است، دختر بچه محرم نیز باید از آنها پرهیز کند یا او را پرهیز دهند. (مناسک، م ۴۳۷)

۸- به زبان آوردن نیّت هیچ کدام از اعمال عمره و حجّ لازم نیست ولی به زبان آوردن نیّت احرام مستحب است. (مناسک، م ۵۳۹)

۹- تمـام صورتهـای شک در تعـداد اشواط طواف، مبطل طواف است مگر شك بین هفت و بیش از هفت پس از اتمام شوط هفتم، بدین معنی که به حجر الاسود رسیده باشد، یا پس از اتمام طواف و انصراف از آن شک کند. (مناسک، م ۶۲۴، ۶۲۵ و ۶۲۶)

۱۰- در تمام مواردی که بانوان لکه می‌بیننـد، اگر به طور مسـتمر نباشـد، حیض نیست، هرچنـد در ایام عادت باشد، یا سایر اوصاف حیض را داشته باشد، چون از شرایط حیض، استمرار

ص:۱۹

خون در سه روز اول است، ولی اگر در ایام عادت باشد و استمرار داشته باشد، حکم حیض را دارد، هرچند نشانه‌های حیض را نداشته باشد. ولی در مورد اخیر برخی از فقهاء امر به احتیاط؛ یعنی جمع بین تروک حایض و اعمال مستحاضه فرموده‌اند. (مناسک، م ۷۲۸، ۷۳۴)

۱۱- هیچ یک از اعمالِ واجبِ عمره و حجّ مشروط به طهارت از حدث نیست، مگر طواف و نماز طواف. (مناسک، م ۲۸۸)

۱۲- زن یائسه هر خونی ببیند، هرچند اوصاف حیض را داشته باشد، حکم حیض را ندارد، ولی برخی از فقهاء در صورت داشتن اوصاف حیض امر به احتیاط در جمع بین تروک حائض واعمال مستحاضه فرموده‌اند. (مناسک، م ۷۲۶ و ۷۳۵)

۱۳- تمام اقسام شک در تعداد اشواط سعی مبطل سعی است، مگر آنکه در مروه شک بین هفت و بیش از هفت پیش آید. (مناسک، م ۸۵۲)

۱۴- کسی که یکی از وقوفین را عمدا "ترک کند، در هر صورت- چه اختیاری یکی یا اضطراری هردو یا اضطراری یکی را درک کرده باشد یا درک نکرده باشد- حجّش باطل است. (مناسک، م ۹۸۶)

۱۵- وقت رمی جمره در هر سه روز از طلوع آفتاب تا غروب است. (مناسک، م ۱۰۰۰)

ص:۲۰

بخش سوم: راهنمای فقهی اجرائی عمره و حجّ پیش از سفر

اشاره

در جلسات پیش از سفر این نکات یادآوری شود:

۱- نماز خود را بر روحانی و عالم آشنا و محل خود عرضه کنند تا اگر اشکالی دارد برطرف شود.

۲- برای حسابرسی خمس و پرداخت وجوه شرعی خود به دفتر مرجع تقلید خود یا نماینده وی مراجعه و برای این مسأله اقدام فرمایند و تنها افرادی که باقی می‌مانند یا شخصاً تمایل به حسابرسی نزد شما دارند، اقدام فرمایید.

در حسابرسی خمس افراد سه دسته هستند:

۱- کسانی که تا کنون حسابرسی نداشته‌اند.

۲- کسانی که مدتی حسابرسی داشته‌اند ولی رها کرده‌اند.

۳- کسانی که حساب سال مرتب دارند.

نسبت به گروه اول باید تمام اموال و طلبها وبدهی آنها

ص:۲۱

محاسبه شود و پس از کسر بدهی‌ها، اموال باقیمانده به سه دسته تقسیم می‌شود:

الف) اموالی که خمس آن را باید بپردازند، مثل پول نقد، مواد مصرفی، مانند برنج و روغن و چای و ... و به فتوای برخی فقهاء سرمایه کسب.

ب) اموالی که خمس ندارد، مثل ارث، دیه و به فتوای برخی از فقهاء ... هبه، جهیزیه.

ج) اموالی که باید مصالحه شود، مثل اجناس مورد نیاز زندگی که در طول سال‌های گذشته تهیه و مؤونه شده و وضع آن از لحاظ تعلق خمس معلوم نیست که از درآمد بوده یا نه.

و گروه دوم: باید برای مدتی که حسابرسی نکرده و خمس نپرداخته‌اند، مانند گروه اول عمل شود.

و گروه سوم: اگر در بین سال خمسی مشرف می‌شوند وچیزی از سال گذشته که خمس آن را نپرداخته باشند ندارند، چیزی بابت خمس بر آنها واجب نیست ولی چنانچه پولی برای خرید سوغاتی دارند و در اثناء سفر به سال خمسی می‌رسد، سوغاتی خریداری شده که تحویل افراد نشده و نیز باقیمانده پول خمس دارد.

حکم خمس پول ثبت نام

س) هم اکنون کسانی که قصد تشرف به حجّ یا عمره را دارند، باید برای حفظ نوبت، مبلغ مقرری را به بانک بسپارند که این مبلغ مطابق قرارداد مضاربه است و سودی نیز به آن تعلق می‌گیرد و زمانی که پس از حدود سه سال، نوبت تشرف آنها فرا می‌رسد،

ص:۲۲

اصل پول و سود آنرا دریافت می‌کنند و به سازمان حجّ و زیارت می‌سپارند و به عمره یا حجّ مشرف می‌شوند.

حال به توجه به اینکه سپردن پول به بانک مقدمه رفتن به حجّ یا عمره است و چنانچه کسی این پول را به بانک نسپارد نوبتی را برای رفتن به عمره یا حجّ نخواهد داشت و اکنون طریق رفتن به حجّ نیز همین است، آیا به اصل پول و سود آن خمس تعلّق می‌گیرد یا نه؟

ج) آیهٔ اللّه تبریزی: در فرض سؤال چنانچه بر اصل پول سال بگذرد؛ یعنی از وقت به دست آوردن پولی که به بانک سپرده‌اند، سال گذشته، باید خمس آن را بپردازد و نسبت به مقداری که زیادتر از اصل پول به آنها می‌دهند، اگر در همان سال به حجّ یا عمره بروند چیزی بر آنها نیست. و الله العالم.

آیهٔ اللّه خامنه‌ای: در فرض مرقوم، اکر در همان سال خمسی سپرده‌گزاری به حجّ می‌رود، خمس ندارد، ولی اگر نوبت حجّ از پس از آن سال خمسی است، مبلغ سپرده اگر از درآمد کسب غیر مخمّس بوده خمس دارد و سود حاصله اگر پیش از سال عزیمت به سفر حجّ قابل وصول نبوده جزو درآمد سال وصول محسوب است که اگر در همان سال به حساب هزینه سفر حجّ محسوب شود خمس ندارد.

آیهٔ اللّه سیستانی: به اصل پول خمس تعلق می‌گیرد و نیز به سود آن، اگر از طریق معامله شرعیه ملك صاحب پول شده است، بلی اگر حجّ بر او مستقر شده و راه دیگری برای رفتن به حجّ در سال ثبت نام نداشته باشد، خمس به آن تعلق نمی‌گیرد.

آیهٔ اللّه شبیری زنجانی: در حجّ واجب و یا عمره، اگر به وسیله‌ای واجب گردد، خمس پول مورد سؤال واجب نیست و

ص:۲۳

در حجّ و عمره مستحب واجب است.

آیهٔ اللّه صافی گلپایگانی: در فرض سؤال، اصل پول خمس دارد ولی سود آن، اگر با آن پول معاملات شرعی، با رعایت شرایطش انجام شود و پرداخت سود، طبق قرارداد بایـد در موقع تحویـل اصـل پول پرداخت شود، سود مـذکور از منافع سال وصول است که اگر در همان سال صرف مؤونه شود خمس ندارد و اگر باقی بماند آن هم خمس دارد. و اللّه العالم.

آیـهٔ اللّه فاضـل: در حـجّ واجب به اصـل پـول و سود آن خمس تعلق نمی‌گیرد مگر اینکه قبلاـ "به اصـل آن پول خمس تعلق گرفته باشد و خمس آن پرداخت نشده باشد. که در این صورت باید تخمیس شود.

آیهٔ اللّه مکارم شیرازی: هرگاه این پول از درآمد همان سالی باشد که نام نویسـی کرده است، نه به آن خمس تعلق می‌گیرد و نه به سود آن.

آیـهٔ اللّه نوری همدانی: اگر همان سالی که مسـتطیع شده است، آن پول را برای انجام حجّ در نوبت خود به حساب ریخته است. آن پول جزو مؤونه و مخـارج آن سال محسوب می‌شود و خمس نـدارد ولی اگر در سال قبل یا سالهای قبل مسـتطیع بوده است و تأخیر انداخته و به حساب نریخته است باید خمس آنرا بدهد.

و در عمره نیز اگر به طور متعـارف یـک مرتبه یـا در چنـد سـال یـک مرتبه باشـد، پولی که به حسـاب ریخته است خمس نـدارد امّا سودی که می‌گیرد از ارباح آن سالی است که آن را تحویل می‌گیرد و اگر تا آخر سال خمسی خود آن را در مخارج

ص:۲۴

لازم زندگی خود خرج کرد، خمس ندارد و اگر بماند و سال بر آن بگذرد خمس دارد.

۳- کیفیت وصیت نامه نوشتن را به زائران یاد دهید، به ویژه در مورد شرایط وصی و وصیت مالی که بیش از ثلث نباشد و نوشتن نماز و روزه‌های قضا در وصیتنامه.

۴- استحباب کوتاه نکردن موی سر و صورت در عمره مفرده از یک ماه پیش از سفر و در عمره تمتع از اوّل ذی القعده و اگر نشد از اوّل ذی الحجّه

۵- کاروان‌های مدینه بعد چون در آغاز ورود به جده عازم جحفه می‌شوند و باید لباس احرام بپوشند، به زائران خود اعم از مرد و زن یادآوری کنند که لباس‌های احرام خود را پیش از سفر وارسی کنند که معطر نباشد و آن را جدای از اشیاء خوشبو بگذارند، چون در میقات اگر با چنین لباسی مواجه شدند نمی‌توانند آن را بپوشند.

۶- در مورد لباس احرام بانوان یاد آوری می‌شود که نازک و بدن نما نباشد، حتی به قدری ضخیم باشد که در فصل گرما که بر اثر عرق کردن لباس به بدن می‌چسبد، بدن نما نشود.

۷- خانم‌ها می‌توانند برای جلوگیری از عادت ماهیانه قرص استفاده کنند، به شرط آنکه برای آنها ضرری نداشته باشد.

۸- خانم‌هایی که ممکن است لازم شود پیش از میقات با نذر محرم شوند و شوهرهایشان همسفر آنها نیستند یادآوری شوند اجازه نذر را از شوهر بگیرند چون برخی از فقهاء اجازه را به طور مطلق شرط می‌دانند.

۹- شرایط نیابت به طور واضح و صریح برای زائران گفته شود و

ص:۲۵

افرادی که نایب هستند حتی المقدور شناسایی و وجود شرایط لحاظ شود تا پس از سفر و هنگام اعمال به مشکل برخورد نکنند. مخصوصاً کسانی که از نماز صحیح معذورند یا نایبند و خود مستطیع هستند چون در برخی موارد نیابتشان صحیح نیست و به فتوای برخی از فقهاء وقتی که به میقات رسیدند و استطاعت طریقی نیز حاصل شد، باید برای خودشان حجّ بجای آورند. و نیز خدمه کاروانهاکه ممکن است به هنگام اعمال عمره یا حجّ، مشکلی برای کاروان پیش آید که به ناچار باید اعمال معذور را انجام دهند و به فتوای برخی از فقهاء عذر طاری هم مُخلّ به نیابت است.

۱۰- چون احتمال دارد پرواز کاروان نزدیک یا در وقت نماز صورت بگیرد، یادآوری چند نکته در این خصوص به زائران ضروری است.

الف) حتی المقدور در هنگام ورود به سالن انتظار باطهارت باشند تا اگر فرصت شد نماز را بتوانند سریع بخوانند و سوار هواپیما شوند.

ب) چنانچه نماز را باید در اثناء سفر در هواپیما بخوانند، پیش از سوار شدن تحصیل طهارت کنند تا هنگام نماز خواندن در هواپیما به راحتی بتوانند به وظیفه خود عمل کنند.

ج) کیفیت نماز در هواپیما نیز توضیح داده شود. کیفیت آن بدین گونه است که در صورت امکان باید به حالت ایستاده با مراعات قبله و سایر شرایط خوانده شود و چنانچه به حالت ایستاده ممکن نبود، به حالت نشسته و در صورت

ص:۲۶

امکان رو به قبله نماز خوانده شود و هر مقدار از شرایط نماز که ممکن بود باید مراعات کنند و چنانچه نماز در هواپیما با مراعات شرایطی که گفته شد خوانده شود نماز صحیح است.

۱۱- کیفیت نماز با اهل سنّت در مکّه و مدینه به زائران تعلیم داده شود، چون در بدو ورود در مدینه یا مکّه در نماز جماعت شرکت می‌کنند و آشنا به مسائل نیستند و گاهی دچار سردرگمی می‌شوند و نکات قابل ذکر در این خصوص بدین شرح است.

الف) اذان صبح و ظهر آنها با اذان ما تفاوتی دارد و تنها اذان مغرب کمی زودتر گفته می‌شود.

ب) صبح‌ها پیش از اذان صبح اذانی برای نماز شب گفته می‌شود.

ج) در هر شبانه روز یازده اذان و اقامه گفته می‌شود که یک اذان برای نماز شب و پنج اذان و پنج اقامه نیز برای نمازهای واجب یومیه گفته می‌شود.

د) بین اذان و اقامه معمولا چند دقیقه فاصله است که زائران می‌توانند نافله یا قرآن بخوانند.

ه) در قرائت سوره حمد بسم الله را آهسته می‌گویند.

و) پس از حمد بخشی از قرآن را می‌خوانند که گاه سوره کاملی است و گاهی نیست.

ز) معمولا در نماز صبح روز جمعه، امام جماعت پس از حمد، سوره سجده‌دار می‌خواند و پس از ان همگی به سجده رفته سپس بر می‌خیزند و قرائت را ادامه می‌دهند

ص:۲۷

که در این صورت زائران سعی کنند پیش از نماز صبح، نماز خودشان را به صورت فرادی بخوانند.

ح) در برخی مواقع پس از رکوع قنوت بجا می‌آورند، که بجای آوردن قنوت به همراه آنان پس از رکوع مشکلی پیش نمی‌آورد.

ط) در حال قرائت غالب اهل سنّت، دست‌بسته نماز می‌خوانند که پیروان مکتب اهل‌بیت نباید دست بسته نماز بخوانند.

ی) پس از اتمام حمد امام جماعت، همگی آمین می‌گویند که نباید گفته شود؛ می‌توانند الحمد لله رب العالمین بگویند.

ك) پس از رکوع توقّف طولانی دارند که نمازگزارن نیز مراعات کنند و با عجله به سجده نروند، بلکه منتظر تکبیر مکبّر باشند.

ل) پس از دو سجده، بدون جلسه استراحت می‌ایستند که باید جلسه استراحت بجای آورند شود هرچند بسیار کوتاه.

م) در تشهّد برخی از اهل‌سنّت انگشت سبابه را تکان می‌دهند که این کار لزومی ندارد.

ن) پس از قرائت رکعت دوم پیش از رکوع، قنوت بجای نمی‌آورند، که زائران نیز قنوت نخوانند، چون مستحب است و در هر حال ترک آن اشکال ندارد.

ص) برخی از مذاهب اهل سنّت بعد از نماز صبح و نماز عصر، خواندن نماز مستحب را جایز نمی‌دانند هرچند در

ص:۲۸

فقه شیعه نیز کراهت دارد (بجز نمازهای خاص) لذا تذکّر داده شود که در آن وقت نافله نخوانند و چنانچه نماز صبح نخوانده‌اند یا به فتوای مرجعشان باید مجدداً بخوانند، پیش از نماز جماعت بخوانند.

ع) پس از نماز جماعت مسجد النّبی و مسجد الحرام کمی صبر کنند، تا اگر اعلان نماز میّت شد، نماز میّت بخوانند، و بلافاصله پس از نماز جماعت مشغول نماز دیگر نشوند و محلّ خود را ترک نکنند.

۱۲- در نماز میّت چهار تکبیر گفته می‌شود که تکبیر پنجم را موقعی که السلام علیکم و رحمهٔا ... می گویند، می‌توان گفت. در ضمن کیفیّت مختصر نماز میت را به زائران آموزش دهید.

۱۳- لزوم سجده بر مایصحّ السّجود در هتل‌ها، مشاعر و جاهای دیگر (بجز در نماز جماعت یا در جاهایی که امکان ندارد) یادآوری شود. چون برخی از زائران تصور می‌کنند در طول سفر، مهر گذاشتن جایز نیست یا مجازند بر فرش و امثال آن سجده کنند.

۱۴- هرگز زائری را به تصحیح نماز یا حسابرسی خمس یا پرداخت آن وادار نکنید که اثر نامطلوب دارد افزون بر اینکه وظیفه شرعی روحانی، بیان مسائل نماز و خمس و دعوت آنها به عمل به واجبات است نه اجبار آنان به این امور.

۱۵- چنانچه حسابرسی خمس زائری انجام شد برای پرداخت آن بهتر است او را به دفتر یا بعثه مرجعش راهنمایی کنید تا خودش بپردازد. چنانچه درخواست کرد که شما این زحمت را متقبل شوید در آن صورت قبول آن ثواب خواهد داشت.

ص:۲۹

۱۶- کسانی که مدینه قبل هستند، در جلسات ایران، تنها فهرستی از اعمال عمره بگویند و از بیان مسائل جزئی و اختلاف فتاوا پرهیز شود.

در مدینه منوره

۱- بهترین وقت برگزاری جلسات آموزشی کاروان عصرها از ساعت ۵ تا ۶ و شب‌ها بین نماز مغرب و عشا است هرچند به مقتضای زمان و مکانِ جلسات دیگر کاروان‌ها و نظر زائران ممکن است اوقات دیگری نیز مناسب باشد.

۲- حتی المقدور جلسات آموزشی از ۴۰ تا ۵۰ دقیقه تجاوز نکنـد و بهتر است مطالب هر جلسه در بردارنده سه بخشِ تاریخ اماکن، مناسک، اسرار و معارف باشد.

۳- در اولین جلسه مدت اقامت و کیفیت نماز (قصـر یا اتمام) را یادآوری فرمایید واین نکته قابل توجه است که رفتن به احُد و قُبا و سایر اماکن مقدس مدینه که زائران را به زیارت آنها می‌برند ضرری به قصد اقامه ده روز نمی‌زند.

۴- درباره اماکن تخییر و تمام خواندن نماز هنگام شرکت در نماز جماعت ظهر، عصر، عشاء توضیح داده شود.

۵- مجدداً کیفیت اقتدا در نماز جماعت اهل سنت و نکات آن یادآوری شود.

۶- حـدود مسـجد النبی (صـلی الله علیه وآله) یـادآوری شود که تنهـا قسـمت مسـقف آن است و محوطه اطراف آن که بـا نرده‌های آهنی محصور شده حکم مسجد ندارد.

۷- به بانوان یادآوری شود که ورود شان به مسجد النبی (صلی الله علیه وآله) و

ص:۳۰

مسجد الحرام و توقّف در سایر مساجد در ایام عادت جایز (۱)نیست.

۸- مناسب است اوقات نمازهای یومیّه و نماز شب به زائران یادآوری شود تا برنامه ریزی بهتری برای شرکت در نمازهای جماعت و رسیدن به فضیلت نماز اول وقت داشته باشند.

۹- خواندن نماز تحیّت در مساجد، مستحب است ولی می‌توان زائران را راهنمایی کرد چنانچه نماز قضا داشته باشند می‌توانند نماز قضا بخوانند و این کفایت از نماز تحیت می‌کند و نیز اگر نماز واجب ادائی بخوانند.

۱۰- از آنجا که نماز خواندن در قبرستان به فتوای برخی از اهل سنّت حرام است. زائران را از نماز خواندن کنار بقیع و داخل آن برحذر دارید.

۱۱- برای پرکردن اوقات فراغت زائران و استفاده معنوی بهتر از آن، زائران را برای خواندن نماز قضا راهنمایی کنید و نکات ذیل را نیز یادآوری فرمایید.

الف) نماز قضا هر چه زودتر باید خوانده شود و مسامحه نشود.

ب) نماز قضا وقت معینی ندارد، بلکه در هر وقت از شبانه‌روز می‌توان نماز قضا را بجای آورد.

ج) نماز قضا را به جماعت می‌توان خواند، و هماهنگی بین نماز امام جماعت و مأموم در نوع نماز، تعداد رکعات و قصر و اتمام لازم نیست.

۱- به فتوای آیهٔ الله بهجت، عبور حائض از قسمتهای توسعه یافته مسجدین جایز است.

ص:۳۱

د) مسافر می‌تواند نمازهای قضای غیر سفر را بجای آورد و باید تمام بخواند.

ه) نماز قضا را به همان گونه که ادای آن وظیفه بوده باید بجا آورد، یعنی اگر وظیفه قصـر بوده، به صورت قصـر و اگر تمام بوده به صورت تمام و پسرها و مردها باید حمد و سوره نماز قضای صبح، مغرب و عشا را نیز بلند بخوانند.

و) کسـی که برای میت نمـاز قضـا می‌خوانـد بایـد مطابق وظیفه خودش عمل کنـد، مثلا اگر نمازگزار مرد است و برای میتی که زن است نماز می‌خواند، باید حمد و سوره نمازهای جهری را بلند بخواند.

۱۲- کیفیّت برخی از نمازهـای مسـتحب که از اهمیت بیشتری برخوردار است به زائران تعلیم داده شود، مثل نوافل یومیه، نماز شب، نماز غفیله، نماز حضرت جعفر، نماز زیارت، نماز حضرت ولی عصر (عج) و نماز حاجت.

۱۳- در مدینه منوره، چنانچه زائر قصد عشـره داشـته باشد می‌تواند روزه قضا بجا آورد، و چنانچه روزه قضا ندارد، می‌تواند سه روز روزه مسـتحب برای برآمـدن حاجت بجای آورد و اگر روزه قضا دارد روزه مسـتحب او صـحیح نیست ولی چنانچه مسافر است (که روزه قضـا صـحیح نیست) ، چون مکلّف به قضـا نیست این سه روز روزه مسـتحب را می‌توانـد بجـا آورد ولی روزه دیگری صـحیح نیست و این روزه از موارد اسـتثناء عدم صـحت روزه در سـفر است و به نظر برخی از فقهاء احتیاط آن است که روزهای چهارشنبه، پنج‌شنبه و جمعه باشد.

۱۴- به زائران یادآوری شود که اعمال عمره و حجّ دقیق است ولی

ص:۳۲

دشوار نیست و بـا ذکر این مطلب و چهـار نکته ای که گفته خواهـد شـد اضـطراب و دلهره از اعمـال را از آنان برطرف فرماینـد که اضطراب و ترس از اعمال موجب مشکلات فراوانی خواهد شد.

نکته اول: از نظر احکام فقهی وظیفه همه افراد مشخص شده و به راحتی همه می‌توانند به وظیفه خود عمل کنند و هیچکس با اعمال ناقص یا باطل (به خواست خداوند) از اینجا نخواهد رفت.

نکته دوم: اگر سؤالی، شبهه‌ای یا مشکلی برایتان پیش آمد، می‌توانید بپرسید و مطابق وظیفه عمل کنید.

نکته سوم: همیشه ما (روحانی گروه) در خدمت شما هستیم و اعمال را به اتفاق به جای می‌آوریم.

نکته چهارم: اگر در موردی خاص سؤال یا مشـکلی برایتان پیش آمـد و به ما دسترسـی پیـدا نکردیـد، می‌توانیـد از روحانیون دیگر بپرسـید که الحمـدلله همیشه روحـانیون کاروانهـا در مسـجد الحرام و مشـاعر مقـدس، حضور دارنـد. یـادآوری این نکـات نسـبت به کاروان‌های مدینه بعد باید در ایران صورت بپذیرد.

۱۵- به کسانی که با تلاش هم نتوانسـتند نماز خود را تصـحیح کنند گوشـزد شود که به یکی از افرادی که می‌شناسـند و همراهشان هست برای خوانـدن نماز طواف نیابت بدهنـد، ضـمن اینکه خودشان نیز باید نماز را بخوانند. وحتّی المقدور روزهای آخر، پیش از رفتن به میقات این امر کنترل شود که نایب هایشان مشخص شده باشد، این امر برای کاروان‌های مدینه بعد در

ص:۳۳

ایران صورت بپذیرد.

۱۶- خانم‌هایی که در ایام عادت هستند، پیش از رفتن به میقات باید وظیفه خود را برای احرام بدانند، لذاپیشنهاد می‌شود جلسه جداگانه‌ای برای خانم‌ها گذاشته شود و یادآوری شود که خواهران معذور، حتماً پیش از حضور در میقات اطلاع دهند تا با نذر در مدینه محرم شوند و چون این مسأله اختصاص به میقات شجره دارد، برای کاروان‌های مدینه بعد نیز یادآوری شود که چنانچه در زمان عادت باشند، هرچند در میقات مشکلی ندارند ولی برای بقیه اعمال باید صبر کنند تا پاک شوند.

۱۷- موارد احتیاط وجوبی مراجع تقلید را شناخته و زائران را نسبت به رجوع به فتوای مساوی یا فالأعلم راهنمایی فرمایید ضمن اینکه اجباری در این مسأله نباشد، مثل:

احرام در قسمت قدیم مسجد شجره

استظلال در شب

استظلال در شهر مکّه و عرفات و منی

احرام از مکّه قدیم

و ...

۱۸- به زائران گوشزد شود که پیش از رفتن به میقات لباس احرام خود را وارسی کنند که معطر نباشد، حاشیه آن دوخته نباشد (به فتوای برخی از فقها لباس احرامی که حاشیه‌اش دوخته است اشکال دارد) ، پاک و تمیز باشد، چون ممکن است در میقات به این مشکلات برخورد کنند و در آنجا فرصت تعویض آن نباشد.

۱۹- زیارت و نماز آن را می‌توانند به نیابت از دیگران بجای آورند.

ص:۳۴

۲۰- نمازهای مستحب را چنانچه در روضهٔ النّبی یا سایر اماکن مقدس ازدحام بودیا امکان توقف نبود می‌توانند در حال ایستاده یا نشسته یا با رکوع و سجود اشاره‌ای و حتی در حال راه رفتن بخوانند.

۲۱- مسأله خواندن نماز قضا به نیابت از کسانی که از دنیا رفته‌اند و نماز مستحب برای آنها و افراد زنده و اهداء ثواب نیز یادآوری شود.

از میقات تا حرم

۱- غسل احرام و پوشیدن لباس احرام را حتی‌الامکان در هتل انجام دهند، به ویژه خانمها چون ممکن است امکان یا فرصت این اعمال در میقات نباشد ولی زائران ضمن اینکه راهنمایی می‌شوند مجبور به این کار نشوند ولی چون به فتوای برخی از فقهاء پس از غسل تا احرام در میقات نباید بخوابند یا مبطلات وضو از آنها سر بزند، و مردان نباید لباس دوخته بپوشند لذا یادآوری این نیز مناسب است. هرچند به فتوای برخی از فقها، تنها خوابیدن ناقض اسست و سایر نواقض وضو ناقض این غسل نیست.

۲- در آن ایام از سال که هوا گرم است، مخصوصاً در ایام عمره که میقات خلوت است و فرصت بیشتری نیز هست، غسل در میقات برای زائران ممکن است لذا می‌توان آنها را راهنمایی کرد که چنانچه بخواهید می‌توانید در میقات غسل کنید.

۳- در برخی از موارد و برای برخی از زائران پیشنهاد یک غسل مافی الذمه مناسب است چون در برخی موارد پیش آمده که

ص:۳۵

زائر غسل واجب، مثل جنابت یا غسل مسّ میّت بر عهده او بوده و از آن خبر نداشته است و پس از اعمال متوجّه شده است.

۴- قبل از رفتن به مسجد شجره، زائران را نسبت به جغرافیای مسجد، محل وضو و غسل توجیه نمایید که به راحتی بتوانند اعمال را انجام دهند و زائری گم نشود و کسی در محوطه بین وضو خانه و مسجد مُحرم نشود.

۵- در پاسخ به لبیک‌ها به زائران تذکر داده شود که با صدای بلند پاسخ ندهند چون ضرورتی ندارد و مزاحمت برای دیگران است.

۶- اگر وقت احرام مصادف با نماز جماعت مسجد شجره شد، لازم است زائران را به شرکت در نماز جماعت راهنمایی نمایید تا از تکرار لبیک به صورت دسته جمعی و با صدای بلند بپرهیزند.

۷- مسائلی که درباره احرام در مسجد گفته شد مخصوص مسجد شجره است و در سایر مواقیت، مسجد خصوصیت ندارد، و احرام در میقات، صحیح است و بردن زائران به داخل مسجد لازم نیست، هرچند اگر افراد غیر معذور داخل مسجد محرم شوند از جهاتی بهتر است.

۸- در سفر عمره پیش از رفتن به میقات، چنانچه زائران، کودک یا کودکان خود را همراه دارند، نسبت به احرام آنها و کیفیت اعمال آنها توضیح داده شود و نسبت به احرام کودکان توصیه و تشویق نشوند، چون احرام آنها مشکلاتی به همراه دارد، گفتنی است که:

ص:۳۶

الف) کودک پسر باید ختنه شده باشد.

ب) هرچه از اعمال را می‌تواند باید خودش بجا آورد و بقیه را باید کمکش کنند یا از طرف او انجام دهند.

ج) لباس احرامش تا پایان اعمال باید پاک باشد.

د) در حال طواف باید با طهارت باشد.

ه) در حال طواف و سعی باید بیدار باشد.

و) در حال طواف شانه چپ کودک باید به طرف کعبه باشد.

۹- کسانی که نیاز به تلقین لبیک دارند شناسایی شوند تا در میقات جدای از جمع برای آنها لبیک ها گفته شود.

۱۰- چنانچه زائران نماز واجب را در مسجد می‌خوانند، مثلا نماز مغرب و عشا را و پس از آن محرم می‌شوند، به استحباب احرام پس از نماز عمل شده، بلکه محرم شدن پس از نماز واجب ادا یا قضا از نماز مستحب افضل است.

۱۱- چون مشهور فتوای فقهاء لزوم احرام در داخل مسجد شجره است، بجز بانوان معذور همه را به داخل مسجد ببرید تا محرم شوند و احتیاط احرام در مسجد قدیم نیز قابل ارجاع به فالاعلم است.

۱۲- هر چند به زبان آوردن نیّت احرام و سایر اعمال، واجب نیست ولی برخی از فقهاء مستحب دانسته‌اند و نیز قصد ترک محرّمات را نیز عده‌ای لازم دانسته‌اند اگر برای احرام عمره تمتع این گونه گفته شود مناسب است:

به قصد شروع اعمال عمره تمتع و انجام آنها و ترک محرمات احرام، محرم می‌شوم به احرام عمره تمتع ... قربهً الی‌الله

ص:۳۷

۱۳- برای گفتن لبیک، چون برخی از فقهاء وصل به سکون و وقف به حرکت را خلاف احتیاط می‌دانند و بعضی نیز گفتن لبیک پنجم را لازم نمی‌دانند اگر لبیک به سه صورت گفته شود و زائران جواب بدهند و به همین سه بار نیز اکتفا شود، کافی است:

الف) بار اول جمله به جمله هر چند با وقف به حرکت و وصل به سکون و همراه با لبیک پنجم.

ب) بار دوم به همین شیوه بدون لبیک پنجم.

ج) بار سوم با مراعات وقف به سکون و وصل به حرکت.

۱۴- چون با توسعه اخیر مدینه منوّره و نزدیک شدن شهر به مسجد شجره، خارج بودن مسجد شجره از حد ترخص مشکوک است، لذا کسانی که در مدینه منوّره با قصد عشره نماز را تمام می‌خوانند، در آنجا نیز نمازشان تمام است و می‌توانند برای عمل به احتیاط به صورت جمع بخوانند. (۱)ولی کسانی که قصد عشره نداشتند، نمازشان شکسته است.

۱۵- چون به فتوا یا احتیاط برخی از فقهاء در شب سوار هر ماشین مسقف شدن جایز نیست. وجه جمع بین فتاوا به این است که مقلّدان مراجعی که عدم جواز را مبنی براحتیاط می‌دانند به فتوای جواز سایر مراجع عمل کنند و مقلّدان مراجعی که فتوای به عدم جواز می‌دهند چنانچه ناچار به استفاده از ماشیت مسقف هستند، کفاره بدهند.

و چنانچه مقلّدی بخواهد به احتیاط مرجع خود عمل کند و چاره‌ای جز سوار شدن ماشین مسقف نداشته باشد، باید بنابر

-۱

۱- به نظر برخی از دوستان، مسجد شجره خارج از حد ترخّص مدینه است.

ص:۳۸

احتیاط کفاره بدهد.

۱۶- کسانی که نسبت به استطاعت خود برای حجّ به یقین نرسیده‌اند هر چند وظیفه آنها حجّ واجب نیست ولی می‌توان آنها را راهنمایی کرد که به نیّت وظیفه فعلیّه محرم شوند تا اگر بعداً معلوم شد مستطیع بوده‌اند، اعمال انجام شده کافی باشد.

۱۷- پیش از حرکت از میقات، داخل اتوبوس‌ها از همه زائران سؤال شود که آیا همه آنها داخل مسجد شجره به نیت احرام عمره لبیک گفته‌اند یا نه و چنانچه کسی باقی مانده یا شک دارد، همانجا بتواند به مسجد برود و محرم شود. و در میقات جحفه نیز از احرام سؤال شود تا پیش از حرکت و بیرون رفتن از میقات نسبت به احرام تمام زائران اطمینان حاصل شود. و نیز برخی از محرمات احرام را، مثل نگاه در آینه، زدودن مو از بدن و استفاده از عطر و صابون و اشیاء خوشبو و پوشاندن سر برای مردان و صورت برای بانوان و حرام بودن زن و مرد بر یکدیگر تذکر داد و نیزاستحباب تکرار تکبیر تلبیه تا نزدیک مکّه، عدم لزوم بیدار بودن در بین راه، چون برخی از زائران تصور می‌کنند که نباید بخوابند.

۱۸- نسبت به نگاه در آینه در اتومبیل، گاهی یادآوری آن ضرر بیشتری دارد، چون معمولا حرکت زائران در شب است و توجهی به آینه ندارند و اگر بی‌توجه نگاهشان به آینه بیافتد اشکال ندارد و یادآوری آن گاهی سبب نگاه کردن می‌شود ولی نسبت به محل اسکان و هتل، چون غالباً در سالن انتظار، راهروها، و دستشویی‌ها وجود دارد، بهتر است در بدو ورود به محل اسکان تذکر داده شود.

ص:۳۹

۱۹- در صورت امکان اگر آقایان بر صندلی‌های جلوی اتوبوس و خانم‌ها بر صندلی‌های عقب آن بنشینند و همسران کنار یکدیگر نباشند بهتر است.

۲۰- در میقات یا در بین راه و در بدو ورود به مکّه، زمان رفتن برای اعمال را یادآوری فرمائید.

۲۱- حتی المقدور اگر نزدیک تنعیم و ابتدای حدود حرم زائران را به ورود به حرم توجه داده و دعای کوتاه ورود به حرم را بخوانید بسیار مناسب است. همچنین می‌توانید مسجد تنعیم و منطقه شهدای فخ را نیز به آنها نشان دهید.

۲۲- از آنجا که تعداد لباس احرام آقایان حداقل دوتکه است و بیشتر از آن در صورتی که شرایط لباس احرام را داشته باشد بلا اشکال است، در فصل سرما به آنان یادآوری شود که پوشیدن بیش از دو جامه احرام بلا اشکال است.

و نیز کشیدن پتو بر روی خود برای جلوگیری از سرما اشکال ندارد ولی آقایان آن را بر سر نیندازند و خانم‌ها بر صورت خود. ولی چنانچه دوخته باشد آقایان نباید بر دوش خود بیندازند ولی دوخته بودن حواشی آن به فتوای برخی از فقها بلا اشکال است.

۲۲- کسی که برای عمره تمتع محرم شده، وقتی خانه‌های مکّه را ببیند، نباید لبیک بگوید لذا این مسأله، هنگام رفتن به مکّه تذکر داده شود که پس از آن تلبیه نگویند.

ص:۴۰

اعمال عمره تمتع

۱- اگر وقت ورود به مکّه پس از نیمه شب است، زائران را برای انجام اعمال نبرید مگر کسانی که جوانند و سرحال و آمادگی کامل دارند، چون با حالت خستگی و خواب آلودگی اولا ممکن است در بین طواف یا سعی خوابشان ببرد افزودن بر اینکه انجام دادن این اعمال با حالت خستگی، حلاوت آن را از بین می‌برد و حال توجه و دعا را نیز از آنها می‌گیرد و بهتر است افراد توانمند را پس از صرف صبحانه حدود ساعت شش و نیم یا هفت، (آنهم با لحاظ مسأله استظلال در شهر مکّه) برای اعمال به مسجد الحرام ببرید.

۲- سعی کنید زائران را در فرصتی برای اعمال به مسجد الحرام ببرید که در اثناء عمل به نماز جماعت و شستشوی مسجد برخورد نکنند. یادآوری می‌شود که فرصت نماز مغرب تا عشاء و ظهر تا عصر و عصر تا مغرب کوتاه است ولی فرصت نماز صبح تا نماز ظهر و نماز عشاء تا صبح زیاد است. و شستشوی مسجد نیز بیشتر در وقت خلوت مطاف مثل ساعت یک بامداد صورت می‌گیرد.

۳- چنانچه در اثناء طواف یا سعی نماز جماعت برگزار شده تا آخرین فرصت امکان به طواف یا سعی خود ادامه دهند تا اگر ممکن شد طواف یا سعی را به پایان برسانند که برای پس از نماز نماند.

۴- در جلسه اول مکّه نکات ذیل برای زائران گفته شود:

الف) هرکس نسبت به اعمالی که انجام داده سؤال یا شک و

ص:۴۱

شبهه‌ای دارد سؤال کند تا وظیفه وی مشخص و مطابق آن عمل کند.

ب) وضع نماز قصر یا تمام در مکّه و کیفیت جمع بین فتاوا همان طور که در بخش مدینه گذشت یادآوری شود.

ج) چنانچه در عمره کمتر از ده روز در مکّه می‌مانند مسافر هستند و در حجّ، چنانچه پیش از اعمال حجّ و رفتن به عرفات حداقل ده روز در مکّه اقامت دارند نمازشان تمام است و بالتبع در عرفات، مشعر الحرام و منی و پس از بازگشت به مکّه نیز تمام است و چنانچه پیش از رفتن به عرفات کمتر از ده روز در مکّه اقامت دارند، مسافر هستند و بالتبع در مشاعر مقدس نیز نماز شکسته است و پس از اعمال و بازگشت به مکّه اگر حداقل ده روز در مکّه اقامت دارند نماز تمام و گرنه مسافر هستند.

د) اعمال مستحب مکّه، مثل تلاوت و ختم قرآن، طواف مستحب، نماز در مسجد الحرام. و البته تلاوت (با حکم خاص نه مطلق تلاوت) اختصاص به مکه دارد نه مشاعر.

ه) کارهای حرام بین الاحرامین پس از تقصیر عمره تمتع تا احرام حجّ که عبارت است از:

تراشیدن سر (به فتوای برخی از مراجع)

بیرون رفتن از شهر مکّه (به فتوای برخی از مراجع)

بجای آوردن عمره مفرده

صید در حرم

کندن و بریدن گیاه و درخت حرم

۵- استظلال در شهر مکّه و نیز عرفات و منی، بجز مراجعی که

ص:۴۲

جایز می‌دانند و آیه الله زنجانی که جایز نمی‌دانند بقیه آقایان مثل حضرات آیات بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، خویی و سیستانی احتیاط واجب دارند.

۶- چنانچه پس از طواف، اذان گفته شد یا وقت اذان نزدیک بود، سعی را شروع نکنید و اعمال مکّه و عمره مفرده اگر پس از سعی اذان گفته شد، نزدیک وقت نماز بود که فرصت برای اتمام آن باقی نیست، طواف نساء را شروع نکنید و چنانچه در بین اعمال به نماز برخورد کردید، باید زائران را توجیه کرد که در نقطه‌ای مشخص طواف و سعی خود را قطع کنند و جای آنرا به خاطر بسپارند و از همان نقطه‌ای که طواف یا سعی را رها می‌کنند در نماز جماعت شرکت کنند و سپس ادامه دهند و آن را به اتمام برسانند و چنانچه فاصله زیاد نشود طواف و سعی صحیح است ولی با فاصله زیاد نسبت به اکتفاء به آن، تفصیل میان تمام شدن نصف طواف، نظر مرجع باید لحاظ شود.

۷- جزئیات مسائل شک در تعداد دورهای طواف و سعی کمتر گفته شود چون همین امر سبب شک بیشتر خواهد شد و به طور کلی گفته شود که اگر شک و شبهه یا سؤالی پیش آمد، با تردید ادامه ندهید و حتماً حکم مسأله را بپرسید و سپس مطابق وظیفه عمل نمایید و تنها این مسأله تذکر داده شود که اگر شک در تعداد دورهای طواف یا سعی پیش آید و پای نقصیه در میان باشد، مبطل طواف و سعی است.

۸- این مسأله نیز یادآوری شود، چنانچه در عملی اشکالی به نظرتان رسید یا مشکل پیش آمد، با اعاده کل اعمال عمره

ص:۴۳

مشکل حل نخواهد شد و وظیفه تمام نخواهد شد، بلکه باید مورد اشکال مشخص و چنانچه نیاز به اصلاح، تکمیل یا اعاده بوده، عمل شود.

۹- مسجد الحرام تنها حیاط وسط که کعبه در آن قرار دارد و شبستان‌های اطراف است ولی مسعی و محوطه اطراف مسجد که سنگفرش شده و با دیوارهای نرده‌ای محصور است جزو مسجد نیست و احکام مسجد ندارد.

۱۰- هروله برای زنان مستحب نیست و چنانچه سهواً انجام دادند مبطل سعی نیست و برنگردند و نیز مردان اگر هروله را فراموش کردند برای بجا آوردن آن بر نگردند.

۱۱- تقصیر مکان معینی ندارد ولی مرسوم است که بر مروه تقصیر می‌کنند، یاد آوری این نکته لازم است که سمت چپ مروه قسمتی افزوده شده و می‌توانید زائران را به آن قسمت هدایت کنید تا مزاحمتی برای دیگران نباشد و بانوان بتوانند به دور از چشم نامحرمان تقصیر کنند.

۱۲- وظیفه حائض در عمره تمتع و عمره مفرده متفاوت است.

الف) در عمره تمتع اگر تا پیش از رفتن به عرفات پاک نمی‌شود وظیفه او به حجّ افراد تبدیل می‌شود و با همان احرام باید به عرفات برود و نمی‌تواند برای طواف و نماز نایب بگیرد.

ب) در عمره مفرده اگر نمی‌تواند تا زمان پاک شدن در مکّه بماند، باید برای طواف و نماز نایب بگیرد و سعی و تقصیر را خودش بجا آورد.

۱۳- کسانی که برای نماز طواف عمره یا طواف زیارت نایب

ص:۴۴

می‌گیرنـد، اولا باید خودشان نماز طواف را بخوانند، ثانیاً باید پس از نماز خود و نایب به سـعی برود، به لحاظ آنکه ترتیب مراعات شود ولی همزمان بودن یا تقدم و تأخر نماز او با نایب اشکالی ندارد.

۱۴- کسانی که با ویلچر در طبقه دوم طواف داده می‌شونـد و نایب نیز باید بگیرند، نیز باید ترتیب را مراعات کنند و در صورتی که خود فرد بتواند نماز را در صحن مسجد بخواند، قابل نیابت نیست و در این صورت نماز طواف باید پس از هر دو طواف باشد.

استفتاء طواف معذورین

س) افراد ناتوان که قبلا "با صـندلی چرخدار (ویلچر) یا سـبد (تخت روان) طواف داده می‌شدند، در سال جاری از طواف در صحن مسـجد الحرام منع شده‌انـد و حتی ممکن است کسـی نباشـد تا فرد ناتوان را بر دوش خود حمل کند و طواف بدهد یا همین کار نیز ممنوع شود و چنین افرادی بایـد در طبقه دوم یـا پشت بـام مسـجد الحرام طواف داده شونـد. آیـا چنین طوافی کفایت می‌کنـد یا نه، وظیفه آنان چیست؟ آیت اللّه بهجت: در صورت عدم امکان با رعایت الاقرب فالاقرب، کفایت می‌کند.

آیت اللّه تبریزی: احتیاط واجب آن است که آنها را از طبقه دوم طواف دهند و نایب هم برایشان بگیرند.

آیت اللّه خامنه‌ای: طواف باید دور کعبه معظمه ولو در فضای مابین زمین تا محاذی پشت بام کعبه باشد و کف طبقه

ص:۴۵

دوم مسجد الحرام اگر به قدر قامت طواف کننده پایین‌تر از نقطه محاذی پشت بام کعبه نباشد، طواف از طبقه دوم صحیح و مجزی نیست، و کسانی که نمی‌توانند در صحن مسجد الحرام ولو بوسیله حمل توسط شخص دیگر طواف کنند وظیفه شان نایب گرفتن در طواف است و احوط آن است که خودش هم در همان طبقه دوم طواف نماید.

آیت اللّه سیستانی: چنانچه احراز شود که طبقه دوم بالاتر از کعبه است، طواف از بالا کفایت نمی‌کند و باید برای طواف از پایین نایب بگیرند و لازم نیست احتیلط کنند و چنانچه مطلب مشکوک باشد باید احتیاطا "بین طواف از بالا و نایب گرفتن از پایین جمع نمایند.

آیت اللّه شبیری زنجانی: در مورد سؤال اگر ممکن باشد کسی فرد ناتوان را بر دوش حمل کند، طواف در محدوده بین مقام ابراهیم و کعبه لازم است، و در غیر این صورت باید نایب بگیرند تا در محدوده طواف کند و بنابر احتیاط مستحب نیز خود شحص در طبقه دوم طواف داده شود و چنانچه نیابت نیز ممکن نباشد طواف دادن شخص در طبقه دوم کفایت می کند.

آیت اللّه صافی گلپایگانی: در فرض مذکور این افراد باید در طبقه دوم طواف داده شوند و بنابر احتیاط واجب نایب هم گرفته تا برای آنان در صحن مسجد الحرام طواف نماید.

آیت اللّه فاضل: در فرض سؤال چنانچه کعبه مقدسه از طبقه دوم پایین‌تر نباشد، احتیاط واجب آن است که علاوه بر اینکه در طبقه دوم طواف داده می‌شوند، استنابه هم بنمایند؛ و اللّه العالم.

ص:۴۶

آیت اللّه مکارم شیرازی: در این گونه موارد که راهی جز این نیست طواف در طبقه بالا کفایت می کند.

آیت اللّه نوری همدانی: طواف در طبقه فوقانی صحیح نیست و این قبیل افراد باید بوسیله کول گرفتن طواف خود را انجام بدهند و اگر ممکن نشد، لازم است برای طواف خود نایب بگیرند.

آیت اللّه وحید خراسانی: در مفروض سؤال باید نایب بگیرد که در صحن مسجد الحرام طواف نماید و در صورتی که متمکن می‌باشد و بر او حرجی نیست، احتیاط واجب آن است که خودش هم از طبقه دوم طواف نماید.

۱۵- نماز جماعت استداره‌ای در مسجد الحرام به فتوای برخی از فقهاء اشکالی دارد باید مأمومین در جهتی بایستد که خلف امام جماعت باشد یا روبروی امام جماعت نباشد، لذا توجه داشته باشید که امام جماعت مسجد الحرام در نماز صبح، مغرب و عشاء نزدیک مقام ابراهیم یا نزدیک در کعبه به نماز می‌ایستد و در نماز ظهر و عصر در فصل گرما (بجز در نماز جمعه) در نقطه مقابل، روبروی مستجار، داخل شبستان کنار اتاق مؤذنان به نماز می‌ایستد.

۱۶- نسبت به استظلال در شب و مکّه، کسانی که از مکّه به مسجد تنعیم می‌روند برای احرام عمره مفرده پس از بازگشت از تنعیم به مسجد الحرام برای اعمال عمره چند دسته‌اند.

الف) مقلّدان فقهائی که استظلال در شب و در شهر مکّه (هر دو) را جایز نمی‌دانند نمی‌توانند حتی در شب با ماشین سقف دار از تنعیم بیایند.

ص:۴۷

ب) مقلدان فقهائی که استظلال در شهر مکّه را جایز می‌دانند می‌توانند شب یا روز ماشین مسقف سوار شوند و فرقی بین اینکه استظلال در شب را جایز بدانند یا ندانند نیست.

ج) مقلدان فقهائی که استظلال در شهر مکّه را جایز نمی‌دانند ولی در استظلال در شب را قائل نیستند، می‌توانند در شب از تنعیم با ماشین مسقف به مسجد الحرام بروند. یادآوری می‌شود اکثر مراجع تقلید که استظلال در شب و در شهر مکّه را جایز نمی‌دانند، فتوای صریح ندارد بلکه احتیاط فرموده‌اند.

۱۷- باید توجه داشت که به فتوای برخی از فقهاء اگر عمره در ماه قبل انجام شده باشد و در ماه جدید و لو با یک روز فاصله از حرم خارج شود، مثلا به عرفات برود، چون عرفات خارج حرم است، باید برای آمدن به مکّه مجدداً محرم شود.

۱۸- سعی بین صفا و مروه باید بین الجبلین باشد و به شهادت اهل اطلاع ستونهای گنبد صفا روی کوه است و قسمت شیب دار روی مروه، و آخرین در خروجی آن در سمت راست روی کوه است. بنابراین امروزه، مردم سعی را از کوه تا کوه انجام می‌دهند و زدن پاشنه پا به روی صخره ضرورتی ندارد و این مسأله مربوط به زمانی بوده که از پایین کوه حرکت می‌کردند، بدین معنی که در کنار صفا اگر رو به مروه می‌ایستادند، همین که پاشنه پایشان به صفا متصل می‌شد، و در نهایت همین که نوک انگشت پایشان به مروه می‌رسید کفایت می‌کرد و ضرورتی نداشت که از کوه بالا بروند، ولی امروزه به طور

ص:۴۸

طبیعی بخشی از کوه را بالا می‌روند.

۱۹- روبروی حجر الاسود برای پوشاندن خط تیره مقابل حجرالاسود روی زمین را چسب زده‌اند که این قسمت چسب خورده به عرض حدود ۴ متر تا آخر مسجد امتداد دارد که خواندن نماز بر اینها سجده بر سنگ نخواهد بود که باید زائران را توجه داد.

۲۰- با توجه به محو شدن خط تیره مقابل حجرالاسود، برای نیّت آغاز طواف، اگر به زائران گفته شود که از چند متر جلوتر قصدشان این باشد که از مقابل حجرالاسود طواف را شروع و به همان جا ختم شود، اشکال ندارد و لازم نیست متوجه باشند که کدام نقطه به طور دقیق مقابل حجرالاسود است.

۲۱- برای شروع طواف هرگز زائران را از مقابل حجرالاسود یا نزدیک آن به داخل صف طواف کنندگان نبرید که موجب اذیّت و مزاحمت برای طواف کنندگان است بلکه در هر نقطه‌ای از مطاف می‌توانید وارد جمعیت بشوید و بدون نیّت طواف به راه خود ادامه بدهید تا به نقطه آغاز آن برسید و نیز در پایان طواف برای رفتن به محل نماز طواف (پشت مقام ابراهیم) آرام آرام بدون نیّت طواف همراه جمعیت به راه خود ادامه دهید تا به راحتی بتوانید از صف طواف کنندگان خارج شوید.

۲۲- در حال سعی برخی از زائران ایرانی مخصوصاً جوان‌ها هنگام ازدحام جمعیت برای آنکه سریع‌تر مسیر را بپیمایند، از کنار جمعیت و نرده‌های وسط حرکت می‌کنند و گاهی برای عبور دادن خود از فشار جمعیت یک بر شده روی از صفا یا مروه برگردانده می‌شود و به صورت کج کج به راه خود ادامه

ص:۴۹

می‌دهند، این مقدار از سعی به نظر بسیاری از فقهاء اشکال دارد.

۲۳- ممکن است در وقت ازدحام افراد ناتوان را که با ویلچر سعی می‌کنند در طبقه همکف راه ندهند و آنها را به طبقه دوم یا پشت بام مسجد الحرام راهنمایی کنند، باید توجه داشت چون طبقه دوم و پشت بام بالاتر از صفا و مروه است، سعی در آنجا کافی نیست، بلکه این افراد باید برای سعی نایب بگیرند.

۲۴- برخی از زائران تا پاسی از بامداد (پس از نصف شب) در مسجد الحرام می‌مانند و به جهت خستگی و دیر خوابیدن، برای نماز صبح بیدار نمی‌شوند تذکر این مسأله لازم است که چنانچه این امور مستحب سبب ترک واجب شود، هیچ گونه ثوابی نخواهد داشت.

۲۵- اوقات اذان‌های شش گانه یومیه مکّه به زائران گفته شود، تا در انجام فرائض دچار مشکل و اشتباه شوند، اگر فاصله اذان تا اقامه برای هر نماز هم گفته شود مناسب است. یادآوری می‌شود، اذان صبح و ظهری که گفته می‌شود مطابق وقت شرعی است ولی اذان مغرب، هنگام غروب آفتاب است نه ذهاب حمره مشرقیه.

و اذان اول صبح که حدود یک ساعت پیش از طلوع فجر گفته می‌شود برای نماز شب است.

۲۶- کیفیت بجای آوردن طواف مستحب برای خود و دیگران را به زائران تعلیم دهید و نیز بر تلاوت قرآن و عبادت در مکّه به ویژه در مسجدالحرام و استفاده بهتر از اوقات فراغت تأکید فرمایید.

ص:۵۰

۲۷- هرچنـد تلاوت قرآن در هر حال و در هر جا مسـتحب است ولی تأکیـد بر ختم قرآن در مکّه مربوط به شـهر مکّه است و شامل عرفات، مشـعر و منی نیست که اگر شخصـی مقیّد باشـد به این اسـتحباب عمل کنـد بایـد تمام تلاوت را در مکّه- هرچند در هتل- انجام دهد.

۲۸- چون جهت قبله در شـهر مکّه در هر سوی آن تفـاوت دارد، حتی گـاهی در یـک هتـل، در بخش‌هـای مختلف آن نیز متفـاوت است و بـدین سـبب تشـخیص قبله برای زائران مشـکل می‌شـود، منـاسب است جهت قبله یـادآوری شود و چنـانچه در هتـل علامـت مشخص وجود ندارد، علامت‌های جهت قبله نصب شود.

۲۹- در برخی از هتل‌ها سنگ توالتها رو به قبله یا پشت به آن است که با کمی انحراف در نشستن مشکل حل می شود. هرچند اگر زائران متوجه نباشند مرتکب گناهی نخواهند شد.

اعمال حجّ

۱- محل احرام حـجّ شـهر مکّه است. اکثر از فقهاء مثل امام خمینی (قدس سـره) تمام شـهر مکّه فعلی را برای احرام کافی می‌دانند و برخی دیگر می‌فرماینـد: به احتیاط واجب احرام حـجّ باید در مکّه قدیم واقع شود در این مورد با هماهنگی مدیر کاروان مقلدان آن مراجع در صورت تمایل می‌توانند کمی زودتر به مسجد الحرام بروند و در آنجا محرم شوند تا مشکلی پیش نیاید، چون اگر در روز هشتم ذی‌حجّه حتی پیش از آن هم محرم شوند اشکال ندارد. بنابراین در صورت لزوم می‌توان

ص:۵۱

آنها را در وقت خلوت به مسجد الحرام برد تا محرم شوند هر چند در احتیاط واجب عمل به فتوای فالاعلم نیز ممکن است.

۲- کسانی که اعمال مکّه را بایـد پیش از وقوف بجای آورنـد شـناسایی شوند و تا وقت تنگ نشده، اقدام کنند و چنانچه تا رفتن به عرفات فاصله‌ای وجود دارد حتما "به آنان یادآوری شود که در این فاصله محرم هستید و باید از محرمات احرام پرهیز کنید.

۳- پس از محرم شـدنِ زائران به احرام حـجّ، بجـای آوردن طـواف مسـتحب خلاـف احتیـاط است و چـون گـاهی بین احرام حـجّ و حرکت به سوی عرفـات- مخصوصـا "برای کسـانی که اعمـال را جلو می‌اندازنـد- فاصـله‌ای وجود دارد ممکن است زائران، طواف مستحب بجای آورند، تذکر این نکته نیز مناسب است.

یادآوری می شود در موارد ذیل بجای آوردن طواف مستحب خلاف احتیاط است:

الف) پس از احرام عمره، پیش از طواف

ب) پس از احرام حجّ، پیش از رفتن به عرفات

ج) پس از اعمال منی و پیش از طواف زیارت

د) بین طواف و نماز طواف و در این مورد، خواندن نماز دیگر غیر از نماز طواف نیز خلاف احتیاط است.

۴- وقوف به عرفات از ظهر روز نهم آغاز می‌شود بنابراین زمان حرکت به سوی عرفات به گونه‌ای باید تنظیم شود که حجّاج قبل از ظهر در عرفات حاضر باشند و رفتن شب عرفه و استفاده از خنکی هوا و نبود مشکل استظلال وقت مناسبی است.

ص:۵۲

۵- چون در وقت وقوف (از ظهر تا مغرب) حاجیان بایـد در صـحرای عرفات باشـند و از حـدود آن خارج نشوند، بنابراین نسـبت به حـدود عرفات، که امروزه با تابلوهای بزرگ زردرنگ مشـخص شـده است توجیه شوند و حتی المقدور از تردد در جاهای مختلف عرفات نیز بپرهیزند که احتمال گم شدن آنها زیاد است و در صورت گم شدن ممکن است از اعمال باز بمانند.

یادآوری می‌شود، تابلوهای مشاعر مقدس به رنگ‌های ذیل است.

عرفات ر؛ زرد رنگ

مشعر الحرام (مزدلفه) ر؛ بنفش

منی ر؛ آبی

۶- هر چنـد مسـتحب اسـت نمـاز مغرب و عشـاء در مشـعر الحرام خوانـده شـود ولی بـه جهت آنکه امروزه بر اثر ازدحـام جمعیت و حرکت کُندِ اتوبوسـها ممکن است دیر وقت به مشعر الحرام برسید، توصیه می‌شود نماز مغرب و عشا را در عرفات بخوانید و پس از آن حرکت کنید.

۷- یکی از لحظات حساس در مدت فعالیت روحانیون کاروان‌ها، از عرفات تا منی است.

در سالهای اخیر به سبب وجود راه‌های متعـدد، نرسـیدن به موقع تا مشـعر الحرام بسـیار بعیـد است ولی به جهت عدم تدبیر برخی از مدیران و روحانیون گاهی برخی از کاروان‌ها پس از اتمام وقت وقوف به مشعر رسیده‌اند.

باید دانست که فاصله عرفات تا مشعر الحرام در طرق

ص:۵۳

متعدد از ۴ تا ۶ کیلومتر است، بنابراین اگر از دورترین راه هم به سمت مشعر می‌روید فاصله آن بیشتر از ۶ کیلومتر نیست، پس اگر در بین راه دچار مشکلی شدید، که نتوانستید با ماشین حرکت کنید، می‌توانید پیاده به راه خود ادامه دهید تا از وقوف در مشعر باز نمایند، و برای رسیدن به مشعر نیز حتماً باید تابلوهای به رنگ بنفش که بر آنها جمله بدایهٔ مزدلفه نوشته شده پشت سر بگذارید.

۸- برای نیت وقوف در مشعر الحرام لازم نیست هنگام طلوع فجر بیدار باشند، بلکه اگر از سر شب قصد این را داشته باشند که از طلوع فجر تا طلوع آفتاب را به قصد وقوف و به عنوان یکی از اعمال حجّ در آنجا باشند کفایت می کند، لذا بهتر است، در بدو ورود به مشعر الحرام و استقرار حجّاج، این نکته را به آنها توجه دهید و یادآوری کنید که از هم اکنون تصمیم داشته باشید که از طلوع فجر به نیت وقوف در اینجا باشید.

۹- از آنجا که برخی از مراجع معظم تقلید ماندن پیش از طلوع فجر را در مشعر الحرام به نیت طاعت الهی واجب می‌دانند بهتر است در عرفات یا پیش از رسیدن به مشعر یا در بدو ورود به مشعر این نکته نیز به زائران یادآوری شود که از هم اکنون در اینجا می‌مانیم به قصد طاعت الهی و از طلوع فجر تا طلوع آفتاب نیز به قصد وقوف و به عنوان یکی از اعمال حجّ در این سرزمین هستیم، ان شاء الله.

۱۰- یکی از مستحبات شب عید در مشعر الحرام جمع آوری ریگ هایی است که به جمرات زده می‌شود، ولی لازم نیست از مشعر باشد بلکه باید از حرم باشد و مکّه و منی نیز جزو حرم

ص:۵۴

است و از آنجا که در سال‌های اخیر بر اثر احداث خیابان‌ها و توقف گاههای زیاد و حصار کشی اطرف برخی از خیابان‌ها در مشعر الحرام جمع‌آوری ریگ دشوار شده و در برخی از موارد غیر ممکن است و چون معلوم نیست در شب عید در مشعر جای مناسبی که امکان جمع آوری ریگ‌ها باشد توقف کنید، لذا توصیه می‌شود زائران ریگ‌ها را در شهر مکّه جمع آوری کنند و چنانچه در مشعر نیز جای مناسبی بودند می‌توانند مجدداً جمع آوری کنند و به این استحباب عمل کنند.

۱۱- حدود مشعر الحرام اکنون با تابلوهایی که سمت داخلی آن نهایهٔ مزدلفه و در سمت بیرونی آن بدایهٔ مزدلفه نوشته شده مشخص گردیده و از سوی منی تا ابتدای وادی محسّر که فاصله‌اش تا ابتدای منی حدود ۳۰۰ متر است ادامه دارد ولی برخی افراد به غلط تصور می‌کنند انتهای مزدلفه، پلی است که وسط مشعر احداث شده است و مقیّد هستند که از این پل نگذرند و این امر سبب تراکم جمعیت قبل از پل می‌شود. شما می‌توانید از پل بگذرید و پیش از تابلوی نهایهٔ مزدلفه در جای مناسبی توقف کنید و چنانچه این امکان وجود نداشت و در وسط مشعر وقوف کردید، پیش از طلوع آفتاب می‌توانید کاروان را حرکت دهید و پس از طلوع آفتاب بیرون روید.

۱۲- در سالهای اخیر در بخشی از مشعر الحرام، از طرف منی خیمه‌های ثابت- همانند خیمه‌های منی- نصب شده است که این‌ها نیز برخی افراد را به اشتباه می‌اندازد و تصور می‌کنند که این قسمت جزو مناست، در حالی که چنین نیست و برای

ص:۵۵

تشخیص حدود مشعر باید به تابلوهای نهایهٔ مزدلفه توجه داشت.

۱۳- هرچند به فتوای برخی از فقهاء، بانوان می‌توانند پس از لحظه‌ای وقوف در مشعرالحرام حتی پیش از نصف شب از آنجا بروند ولی به فتوای همه مراجع تقلید بانوان حتی اگر عذری از ماندن نداشته باشند می‌توانند پس از نصف شب از مشعر کوچ کنند، لذا توصیه می‌شود برای سهولت کار، تمام بانوان تشویق شوند که پس از نصف شب به منی بروند و رمی جمره عقبه را شبانه انجام دهند، تا قربانی آنان نیز صبح روز عید، زودتر انجام پذیرد.

۱۴- آقایانی که محرم به احرام حجّ هستند و شب به همراه بانوان به منی می‌روند، باید پیش از طلوع فجر برای وقوف به مشعر برگردند و چنانچه نایب باشند و برنگردند به فتوای برخی از فقهاء نیابت آنان نیز اشکال دارد.

۱۵- بانوانی که شب عید برای رمی می‌روند اگر بر اثر ازدحام یا عذر دیگری نتوانستند رمی کنند، و باید نایب بگیرند، نایب نمی‌تواند رمی را در شب انجام دهد، بلکه باید در روز به نیابت از وی رمی کند.

۱۶- در سال‌های اخیر به جهت برچیده شدن کشتارگاه‌های قدیمی و احداث کشتارگاههای مکانیکی جدید، باید با تدبیر و برنامه‌ریزی دقیق برای ذبح اقدام کنند تا تمام قربانی‌های زائران بطور صحیح انجام شود و برای انجام صحیح این عمل توجه به نکات ذیل لازم است:

الف) چون همه افراد کاروان نمی‌توانند به مسلخ بروند باید

ص:۵۶

افراد بـا تجربه و توانمنـد به تعـداد لازم از بین افراد کاروان انتخاب شونـد و در صورتی که روحانی یا معین بتوانـد آنان را همراهی کند بسیار مناسب است.

ب) حتماً از کسانی که بناست برایشان قربانی را انجام دهند، نیابت بگیرند، و صـرف اینکه راضـی است و خوشحال می‌شود کفایت نمی‌کند.

ج) افرادی که به قربانگاه می‌رونـد از زائران وکالت در توکیل نیز بگیرند تا اگر خودشان موفق به ذبح نشدند بتوانند به دیگری برای ذبح وکالت بدهند.

د) هر چند شـرایط گوسـفندان از پیش تا حدودی کنترل شده است ولی نسبت به شـرایط ظاهری مثل لاغر نبودن و ناقص نبودن آن دقت داشته باشند و چنانچه دارای شرایط نبودند آنها را برگردانند و ذبح نکنند.

در خصوص شـرایط گوسـفندانِ طرح قربانی، گزارش مدیریت برنامه‌ریزی ونظارت بر ذبح قابل توجه است: دامهای طرح قربانی در موسم حجّ، چهار مرحله معاینه و آزمایش را تا هنگام ذبح طی می‌کنند.

اول- آزمایشی در بندر ورودی

این آزمایش شامل معاینه ظاهری گوسـفند و آزمایش نمونه‌های خون (آزمایش باکتری، و فیرولوژی بیماری‌ها) ، آزمایش تشریحی برخی از نمونه هایی که به طور نامنظم و اتفاقی گرفته می‌شود.

دوم- معاینه قبل از ورود به منطقه مشاعر مقدسه در مکّه مکرمه که این اقدام قبل از خارج کردن

ص:۵۷

دامها از مزرعه و بارگیری به مشاعر مقدسه صورت می گیرد.

سوم- هنگـام تخلیه دامهـا در کشـتارگاه‌ها که توسـط دامپزشـکان متخصـص در معاینه دام و روحانیون ارجمنـد و متخصـص مسائل شرعی صورت می گیرد و هرگونه دام بیمـار، لاغر و یا دارای نقص و عیب پزشـکی یا شـرعی، کنار گذاشـته می‌شود و توسط همان خـودرو عـودت داده می‌شود و حـتی اجـازه نمی‌دهنـد که پـای دام به زمین کشـتارگاه در منطقه واقع در خـارج از محـدوده مشـاعر مقدسه در مکّه مکرمه برسد.

چهارم) معاینه قبل از ذبح: این قبیل معاینات درون آغل‌ها صورت می گیرد. در این معاینات کلیه گوسـفندها قبل از ذبح مورد معاینه قرار می گیرنـد و هر موردی که نشانه‌ای از بیماری هنگام حضور در آغل‌ها در آن دیـده شود و یا اینکه بخشـی از شاخ آن شکسـته باشـد و یا از لنگی رنـج ببرد و یا فاقـد هرکـدام از شـروط شـرعی باشـد، شـرعا "اجازه ذبح آن داده نمی‌شود و این معاینات توسـط دامپزشکان متخصص در امر معاینات و ردحانیون آشنا به مسائل فقهی انجام می‌شود.

امـا در خصوص بیضتین، معاینـات لازم در این خصوص را در حـجّ گذشـته انجام داده‌ایم و مشـخص گردیـد که برخی از نژادهای گوسـفندها بنـا به دلایـل زیر با اضـمحلال بیضتین مواجه هسـتند: برخی از نژادها به دلایل ژنتیکی بخاطر اضـمحلال بیضتین انتخاب شده‌اند، زیرا این امر باعث رشد سریع دامها و افزایش وزن آنها و

ص:۵۸

همچنین بهبود طعم و مزه گوشت و کیفیت آن می‌شود. پژوهشگران سعی کرده‌اند نژادی را انتخاب کنند که از بیضه کوچکتری برخوردار باشند و از لحاظ ژنتیکی روی آنها کار کنند و این صفت را از نسلی به نسل دیگر تقویت کنند تا به نژادی رسیدند که از بیضه با حجم کوچکتری برخوردار باشند. هدف از این اقدام دستیابی به ویژگیهایی بود که در نسل‌های قبلی این نژادها وجود نداشت. در این خصوص لازم است به موارد زیر اشاره شود:

گوسفندهای مزبور مورد معاینه ظاهری قرار گرفتند و مشخص گردید که نه فقط کیسه بیضتین سالم بوده و هیچگونه عمل جراحی جهت اخته کردن آنها صورت نگرفته و آثار هیچگونه زخم یا برش زخم کهنه در کیسه بیضه‌ها مشاهده نشده، بلکه در حجم طبیعی بوده که نشان می‌دهد کلیه رگها و مویرگها تغذیه دهنده بیضه‌ها طبیعی بوده و مورد کوفتگی، پارگی، قطع و یا عمل جراحی در طول دوران رشد دام قرار نگرفته است.

همچنین معاینات و آزمایشات تشریحی دامها پس از ذبح به عمل آمده و مشخص گردید که بیضتین موجود بوده و با در نظر گرفتن نژاد اصلاح شده آنها، حالت عادی دارند و کوچکی بیضه‌ها ناشی از گزینش ژنتیکی بوده و نه از عمل جراحی اخته کردن بیضه‌ها. وضعیت آنها به این شکل بزرگترین دلیل بر عدم دخالت عمل حراحی در این خصوص است. پس از آزمایش و معاینه مشخص گردید که کلیه

ص:۵۹

گوسفندها از سلامتی برخوردارند و طبق احکام فقه و شریعت کفایت می کنند.

ه) گزارش فوق به محضر مراجع عظام تقلید جهت اظهار نظر ارائه شد و ذبح چنین حیوان‌هایی را کافی دانستند.

و) در ذبح حیوان نیت و قصد نیابت و جهت قبله و گفتن بسم الله فراموش نشود.

ز) هرچند ذابحین برای خود قربانی نکرده باشند یا تقصیر نکرده باشند، ذبح حیوان اشکال ندارد.

ح) چون لباس احرام باید پاک باشد و چنانچه نجس شود تطهیر آن لازم است، حتی المقدور مراعات کنند تا لباس احرامشان نجس نشود.

ط) چون مسلخ‌های فعلی خارج از منی است، و حلق و تقصیر در آنجا صحیح نیست باید افرادی که به مسلخ می‌روند توجه داشته باشند که پس از قربانی در آنجا و حتی کنار مسلخ تقصیر نکنند بلکه به منی برگردند و نیز توجه داشته باشند که چون تقصیر نیز باید در روز عید انجام شود پیش از غروب به منی برگردند و آخرین عمل روز عید را نیز انجام دهند.

۱۷- برای بجای آوردن اعمال روز عید ترتیبی اتخاذ شود که تمام اعمال در روز عید قربان انجام داده شود، لذا پس از ورود به منی و صرف صبحانه و آماده شدن زائران آنها را برای رمی جمره عقبه روانه کنید چون اگر تاخیر شود و رمی به ظهر یا بعد از ظهر بیافتد ممکن است موفق به اتمام اعمال روز عید نشوند.

۱۸- برای رفتن به جمرات چنانچه راه‌های وسط منی شلوغ باشد می‌توانید از راه‌های کنار سمت راست و چپ استفاده کنید.

ص:۶۰

۱۹- چنانچه یک یا چند نفر از زائران از رمی جمره بازماندند یا مفقود شدند، اعمال بقیه به تاخیر نیافتد، و می‌توانید یک یا دو نفر از افرادی که بناست به مسلخ بروند، بمانند تا به نیابت از چند نفر باقیمانده، دیرتر بروند و به همکاران خود ملحق شوند.

۲۰- به کسانی که موظف به حلق هستند، نسبت به نظافت محل و طهارت بدن و لباس و محیط زندگی تذکر داده شود و نیز یادآوری گردد کسانی که خودشان حلق یا تقصیر نکرده‌اند نمی‌توانند برای دیگران حلق کنند یا برای تقصیر موی او را بچینند.

۲۱- چون به فتوای برخی فقهاء کسانی که در روز عید موفق به قربانی نشده‌اند باید رمی و حلق را در روز عید انجام دهند و قربانی را در روز بعد انجام دهند، لذا باید با مراجعه به مناسک مراجع، زائران را راهنمایی کرد.

۲۲- نیت بیتوته را پیش از وقت به زائران تذکر دهید و همین که قصد کنند که نصف شب را به عنوان بیتوته در منی بمانند قربهٔ الی الله کفایت می‌کند و اگر در آغاز بیتوته نیز در جلسه حضور نداشته باشد یا توجه نداشته باشند اشکال ندارد.

۲۳- چون به فتوای برخی از فقهاء از جمله امام خمینی (قدس سره) بیتوته نیمه اول شب واجب است و به فتوای همه فقهاء صحیح است بهتر است برای بیتوته همه زائران نیمه اول شب انتخاب شود.

۲۴- مراحل سه‌گانه خروج ار احرام حجّ یادآوری شود، که تصور نکنند با حلق یا تقصیر تمام محرمات حلال می‌شود مخصوصا" نسبت به استفاده از صابون و شامپوی خوشبو و نیز حرام بودن زن و مرد بر یکدیگر تذکر داده شود.

ص:۶۱

۲۵- بیرون رفتن از منی پس از بیتوته اشکال نـدارد و از آنجـا که در شب یازدهم و دوازدهم پس از بیتوته برخی از زائران بخواهند از منی بیرون بروند باید توجه داد که پیش از نیمه شب از حدود منی نگذرند و چون محاسـبه نیمه شب برای بیتوته و نیمه شب برای تعیین آخر وقت نمـاز عشـاء تفـاوت دارد وگـاهی حـدود نیم سـاعت بـا تاخیر می‌باشـد، لـذا نبایـد پیش از این وقت برونـد، هر چند حرکت آنها از محل کاروان اشکال ندارد ولی پیش از نیمه شب نباید از منی خارج شوند.

۲۶- به زائران توجه دهید که برای رفتن به جمرات و انجام دادن رمی عجله نکنند و کیسه سنگ اشتباهی بر ندارند که سنگ‌ها باید مباح باشد و در صورتی که اشتباه شود، و صاحبش راضی نباشد، رمی صحیح نیست.

۲۷- بـا تـوجه به توسـعه جمرات و سـهولت رمی و خلوتی اطراف آن رمی در طبقه اول نیز راحت‌تر شـده و چنـانچه برخی از زائران مقلد مراجعی هسـتند که رمی در طبقه دوم را بنا بر احتیاط صحیح نمی‌دانند، می‌توان تمام آنها را برای رمی در طبقه اول برد، افزون بر اینکه تعداد معذورین از رمی نیز کاسته شده‌اند.

استفتاء رمی جمرات توسعه یافته

س- ستون قبلی جمرات در طبقات پایین و بالا در هر جمره به صورت دیواری به طول ۲۵ متر و عرض یک متر ساخته شده است که تشـخیص محـل قبلی سـتونها و ایسـتادن در آن محـل پرازدحـام برای تشـخیص آن، کـاری دشـوار و یـا غیر ممکـن است، از این رو خواهشمند است بفرمایید تکلیف حجّاج در رمی جمرات

ص:۶۲

چیست؟ و آیا رمی تمام دیوار ۲۵ متری کفایت می‌کند یا خیر؟

ج- آیت الله بهجت: اگر ضرورت است، به این که ممکن نیست سؤال شود که از کجه زیاد شده، اشکال ندارد؛ و اللّه العالم.

آیت الله تبریزی: با فحص و سؤال از کسانی که از کیفیت بنا اطلاع دارند به دیوار جدیدی که مقابل ستونهای قبلی قرار گرفته رمی کنند و اگر تشخیص محل قبلی ستون‌ها و ایستادن در محل پرازدحام برای تشخیص آن، کاری دشوار و یا غیر ممکن بود (با توجّه به نقشه ارسالی به این جانب از جمرات جدید) چنانچه وسط دیوار جدید را در نظر بگیرند و رمی کنند، مجزی است ان شاء اللّه تعالی.

آیت الله خامنه‌ای: اگر می‌تواند بدون عذر و مشقت، به آنچه در محل ستون قبلی قرار دارد رمی کند، واجب است به آن رمی نماید و اگر جستجو از محل آن و رمی به آن مستلزم عسر و مشقّت است به هر نقطه آن دیوار رمی کند مجزی است ان شاء اللّه.

آیت الله سیستانی: اگر دیوار موجود، مشتمل بر ستون سابق باشد و تشخیص آن هرچند به کمک اهل خبره قبل از رمی میسور باشد، باید همان قسمت را رمی کنند و اگر میسور نباشد، به احتیاط واحب، باید رمی را تکرار کنند، مگر مقداری که مستلزم حرج با ضرر است.

آیت الله شبیری زنجانی: بلی کفایت می‌کند.

آیت الله صافی گلپایگانی: در مورد سؤال با وضع فعلی بعید نیست رمی در هر قسمت جمره کافی باشد. البته

ص:۶۳

مهما امکن، احوط و اولی مراعات رمی به حدود ستون قبلی است؛ و اللّه العالم.

آیت الله فاضل: بلی، در فرض مزبور رمی جمرات فعلی کفایت می کند.

آیت الله مکارم شیرازی: پرتاب سنگ به آن حوضچه، هرچند بزرگتر از سابق شده است کافی است، و اگر به دیوار مزبور بزنند تا در حوضچه بیفتد، آن هم کفایت می کند، و هیچ ضرورتی ندارد که جای ستون سابق را پیدا کنند و به آن بزنند.

۲۸- چون بسیاری از غیر شیعیان رمی روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی حجّه را پیش از ظهر صحیح نمی‌دانند لذا بعد از ظهر این دو روز جمرات شلوغ است که حتی المقدور باید در این دو روز زائران برای رمی پیش از ظهر اقدام کنند.

۲۹-- باید توجه داشت کسانی که عذر آنها راه رفتن و پیمودن مسیر خیمه‌ها تا جمرات است ولی از رمی معذور نیستند یعنی اگر آنها را به پای جمره یا نزدیک آن ببرند می‌توانند خودشان رمی را انجام دهند، چنین افرادی اگر امکان اجاره ماشین یا ویلچر داشته باشد تا آنها را به جمرات ببرد، نمی‌توانند به دیگری نیابت دهند، و در روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی حجّه مخصوصاً در اوقات خلوت امکان استفاده از ماشین‌هایی که به طرف جمرات می‌روند (با دادن کرایه) ممکن است.

۳۰- کسانی که در روز عید، قربانی یا حلق نکرده‌اند روز یازدهم می‌توانند پیش از انجام این دو عمل، رمی جمرات را انجام دهند.

ص:۶۴

۳۱- بایـد توجه داشت که رمی در شب برای بانوان (به طور مطلق) اختصاص به رمی روز عید قربان دارد ولی نسبت به روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی حجّه تنها بـانوانی کـه نمی‌تواننـد در روز رمی کننـد رمی شـبانه برای آنهـا جـایز اسـت ولی کسـانی که بتواننـد در روز، خودشان انجام دهند نمی‌توانند شب رمی کنند.

استفتاء

س) آیـا می‌شود زنهـا را در شب دهم بعـد از نصف شب از مشـعر به منی بیاورنـد و همـان شب، آنان را به جمره عقبه ببرنـد و رمی کننـد و بعـد به خیمه برگرداننـد و نزدیک غروب روز یازدهم مجدداً آنان را به جمرات ببرند تا شب دوازدهم هم رمی روز یازدهم را انجام دهند و هم رمی روز دوازدهم را، با توجه به ازدحام و خطرهای احتمالی؟

ج) برای زنهـا رمی جمره عقبه پس از وقوف به مشـعر آمـدن به منی در همـان شب عیـد قربـان مـانع نـدارد ولی رمی روز یازدهم و دوازدهم در صورتی برای آنان در شب صحیح است که از رمی روز معذور باشند.

۳۲- ترک بیتوته برای کسانی که تمام شب را در مکّه به عبادت مشـغول باشند مانعی ندارد و می‌توانند طواف و سعی و سایر اعمال پس از منی را انجام دهنـد ولی اگر اعمال تمام شـد نمی‌تواننـد آن شب را به منی برگردنـد بلکه بایـد بمانند و بقیه شب را تا صـبح عبادت کننـد اما لازم نیست در مسـجد الحرام باشد، بلکه در شـهر مکّه کفایت می‌کند، ناگفته نماند که ماندن در منی از عبادت در مکّه افضل است.

ص:۶۵

۳۳- حجّاج در روز دوازدهم بعد از ظهر می‌توانند از منی خارج شوند و زودتر از این وقت نباید از منی کوچ کنند، ولی توجه به دو نکته مفید است.

الف) بیرون رفتن از حدود منی پیش از ظهر به قصد بازگشت به منی یعنی اگر بیرون رود و پیش از ظهر برگردد و بعد از ظهر کوچ کند، اشکال ندارد. و نیز اگر برای رمی جمرات برود و از جمره عقبه که نهایت منی است بگذرد و باز به منی برگردد اشکال ندارد، بلکه کوچ از منی بدان معناست که به قصد برنگشتن از منی برود.

ب) اگر شب دوازدهم پس از بیتوته، زائری از منی بیرون رود، به فتوای برخی از فقهاء واجب است که به منی برگردد تا بعد از ظهر کوچ کند ولی برخی دیگر برگشتن به منی را واجب نمی‌دانند لذا می‌تواند عصر برای رمی برگردد و پس از رمی جمرات از منی خارج شود ولی چنانچه تا غروب از منی نرود باید شب سیزدهم را نیز در منی بیتوته کند و روز سیزدهم نیز جمرات را رمی کند.

۳۴- کاروانهایی که پس از ایام تشریق باید به مدینه بروند یا به ایران برگردند، به زائران خود توصیه کنند شب یازدهم یا دوازدهم نیمه اول را قصد بیتوته کنند و قسمتی از آن را استراحت کنند و پس از نیمه شب برای اعمال به مکّه بروند. چون در ایام تشریق بهترین وقت از نظر خلوتی برای اعمال در این دو شب، پس از نیمه شب است.

۳۵- هرچند خانم هایی که احتمال حائض شدن آنان پس از اعمال منی وجود دارد و نمی‌توانند تا وقت پاک شدن در مکّه بمانند،

ص:۶۶

اعمـال مکّه را پیش از وقوف به جـای خواهنـد آورد. ولی چنـانچه زنی اعمال مکّه را به جای نیاورده بود، و حائض شـد بایـد توجه داشت که وظیفه حائض در عمره تمتع با اعمال مکّه تفاوت دارد که در عمره تمتع در صورتی که می‌داند تا پیش از ظهر عرفه پاک نمی‌شود بایـد به افراد عدول کند ولی در اعمال مکّه باید برای طواف و نماز طواف نایب بگیرد و سـعی را خودش با مراعات ترتیب به جای آورد.

۳۶- به علل زیر زائران به انجام عمره مفرده- پس از اعمال- تشویق نشوند، حتی برخی افراد را باید برحذر داشت:

الف) به فتوای برخی‌از فقهاء مراعات فاصله بین دو عمره شرط است.

ب) ممکن است در اعمال آنها مشکلی پیش بیاید یا همچنان در احرام بمانند.

ج) سبب ازدحام مطاف و مسعی خواهد شد و این امر موجب دشوار شدن طواف و سعی واجب دیگران است.

۳۷- اگر در اعمـال، مشـکل فقهی برای زائری پدیـد آمـد که فتـوای مرجـع تقلیـدش در دسـترس نیست بایـد او را به طریق احتیـاط راهنمـایی کرد و بـا عمـل به احتیـاط مشـکل مرتفع خواهـد شـد و برخی از مسائـل که عمـل به آن فوری نیست مثل کفاره برخی از محرمات، باید واگذاشته شود تا در آینده فتوای مرجع تقلیدش به دست آورده شود و راهنمایی گردد.

والحمد لله اولًا وآخراً

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحیم

جاهِدُوا بِأَمْوالِکُمْ وَ أَنْفُسِکُمْ فی سَبیلِ اللَّهِ ذلِکُمْ خَیْرٌ لَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه

ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...

د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...

ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۰۶۰۹-۵۳ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».